

Acta Conventus de Iure Civili

Tomus XII.

Szegedi Tudományegyetem
Állam- és Jogtudományi Kar
Polgári Jogi és Polgári
Eljárásjogi Tanszék

XA 143437

ACTA CONVENTUS DE IURE CIVILI
TOMUS XII.

X 137717

ACTA CONVENTUS DE IURE CIVILI

TOMUS XII.

A Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara Polgári Jogi
és Polgári Eljárásjogi Tanszékének kiadványa

LECTUM KIADÓ
Szeged, 2010

SZTE Egyetemi Könyvtár

J000903344

© A szerzők 2010
© LECTUM KIADÓ 2010

X137717

Felelős kiadó: Dr. Szabó Imre dékán, tanszékvezető, egyetemi tanár

Felelős szerkesztő: Dr. Papp Tekla egyetemi docens

Borítóterv: Tóth Péter

Tipográfia és tördelés: Varga Péter

Készült: 3,625 (A5) nyomdai ív terjedelemben

Nyomtatta és kötötte a Yes-Press 2001 Bt

ISSN 1789-011X

TARTALOM

TÓTHNÉ FÁBIÁN ESZTER:

Egy tanulmány az Új Polgári Törvénykönyv házassági
vagyonjogi rendelkezései Vitatervezetének előkészítéséhez 7

Javaslat a házassági vagyonjog újraszabályozására

A házastársak és az élettársak vagyonjogi szerződései 8

Függelék. 52

Jegyzetek 56

EGY TANULMÁNY AZ ÚJ POLGÁRI TÖRVÉNYKÖNYV HÁZASSÁGI VAGYONJOGI RENDELKEZÉSEI VITATERVEZETÉNEK ELŐKÉSZÍTÉSÉHEZ

Az alább közölt tanulmány az új Ptk. előkészítésére létrehozott Családjogi Munkabizottság vitaülésére készült, 2000. szeptemberi 7-ei lezárással. Az albizottság e témakörben 2 tanulmányt vitatott meg. Kőrös András: „A házassági vagyonjog korszerűsítésének elvi kérdései” c.; és Tóthné Fábián Eszter itt közölt, szerkesztett, de érdemben nem változtatott tanulmányát. Mindkét tanulmányra hivatkozik a Magyar Közlöny 2002. 15. szám II kötet 33. o. (Részletes Koncepció), valamint a 2003. évi 8. különszámában közzétett, „Az új Polgári Törvénykönyv Konceptiója és Tematikája” c. közlemény, (Konceptió és Tematika), utóbb pedig, a „Szakértői Javaslat az új Polgári Törvénykönyv tervezetéhez” c. kiadvány.¹ (Szerkesztő: Vékás Lajos, továbbiakban Szakértői Javaslat 35. 50. old.)

A szerző részt vett az új Ptk. Családjogi Könyve szövegtervezetének előkészítésével kapcsolatos munkabizottsági üléseken. A teljes Ptk. normaszöveg tervezete indokolásával együtt, A 2006. évben elkészült, és „Vitatervezet”-ként nyilvánosságra hozta a Szerkesztőbizottság. 2007. első felében megindult szakmai körökben az anyag elemzése, számos észrevétel segítette volna a további munkát. Amint azt az említett Szakértői Javaslat előszavában olvashatjuk, a Szerkesztőbizottságnak már nem állott módjában az észrevételek alapján a Vitatervezetet átdolgozni és hivatalos javaslatot készíteni, mivel „– az Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium civilisztikai szakállamtitkára – a Kormánykabinet döntésére hivatkozva – tájékoztatta a Főbizottság elnökét, hogy a Vitatervezet alapján a Kormánynak benyújtani kívánt Tervezetet az Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium készíti el.”

A Kormánykabinet döntése után a Szerkesztőbizottság, hivatalosan már nem foglalkozhatott, a Tervezet véglegesítésével. Magántervezetként elkészítette a Vitatervezetre beérkezett észrevételek alapján, a saját Szakértői Javaslatát, azzal a szándékkal, hogy segítse a hivatalos Tervezet elkészítését, és a Bizottságok közel egy évtizedes munkája „járuljon hozzá jogi kultúránk megszilárdulásához!”.²

Időközben az Országgyűlés elfogadta a 2009. évi CXX. tv-t, mely az új Ptk. szabályait tartalmazza, azonban az, a 2010. évi LXXIII. tv. értelmében nem lép hatályba. A 1129/2010. (VI. 10.) Korm. hat. szerint lényegében új Polgári Törvénykönyv készülhet, ezért hasznosítható az alábbi javaslat.

A függelékben felsorolt jogszabályok, számos vonatkozásban már azonos elbírálás alá vetik az élettársi és a házastársi kapcsolatot, ezért csupán annak bizonyítékaul szolgálnak, hogy a családi jognak, a felek szerződéseit tekintve sincs oka, jelentős különbséget tenni a házastársak szerződései, valamint az élettársak szerződései között.

JAVASLAT A HÁZASSÁGI VAGYONJOG ÚJRA SZABÁLYOZÁSÁRA A HÁZASTÁRSOK ÉS AZ ÉLETTÁRSOK VAGYONJOGI SZERZŐDÉSEI

A házastársak közötti vagyoni viszonyok rendezésére szolgáló törvényszöveg – megalkotása óta – egyre bővülő folyamaton ment keresztül. Azt tapasztalhatjuk azonban, hogy számos kérdésre a mai napig nem ad megnyugtató választ. A gazdasági, társadalmi átalakulás újabb – újabb kérdéssort hoz felszínre. A bíróság jogfejlesztő szerepe e tekintetben rendkívül jelentős, azonban annak eredményeit most már be kell építeni a törvénybe, sőt más és új megoldások sorára is szükség van. Ezek kialakításának terhére nem lehet a jogalkalmazó szervek vállára rakni. A jogbiztonságot, az állampolgár tisztánlátását, a világos, áttekinthető törvényszöveg szolgálja a legjobban.

Feladatom a házassági vagyonjog rendezésével kapcsolatos javaslat megtétel, amely részben a jelenlegi törvényes vagyonjogi rend korrekciója; alternatív megoldás kifejítése; a házastársak szerződéses kapcsolatairól szóló szabályok kidolgozásának koncepciója; valamint véleménynyilvánítás az élettársak vagyonjogi szerződéseinek rendezéséről.

Javaslatomat a következő részletezés szerint kívánom megtenni:

- I. Az 1952. évi IV. törvény vonatkozó rendelkezésének rövid jellemzése
- II. A Csjt. 1974. évi és 1986. évi novellája által hozott változások elemzése, a hatályos szabályozás főbb vonásainak bemutatása
- III. Néhány kritikai észrevétel a házassági vagyoni jog hatályos szabályaival kapcsolatban
- IV. A „közszerzemény”, mint az osztatlan tulajdonközösség, alternatívája
- V. Házastársak házassági vagyoni jogi és egyéb szerződésai
- VI. Házastársak vagyoni felelőssége harmadik személyekkel szemben
- VII. Az élettársakra vonatkozó, alkalmazható vagyoni jogi szabályok és szerződések

Mielőtt jelezném azokat a problémákat, melyek megoldandóak lennének, célszerűnek találom *röviden* áttekinteni az eredeti törvénytörvény szöveg célját, jellegét és a téma szempontjából jelentős 2 novellisztikus módosítás vonatkozó részeit, a tendencia megállapítása miatt.

I.

A házasságról, családról és a gyámságról szóló 1952. évi IV. törvény (Csjt.) gyökeresen szakítani akart a címében felsorolt, jogilag szabályozott intézményekre vonatkozó korábbi jogrenddel, több szempontból:

1. Le akarta választani a családi viszonyokat az egyéb vagyoni viszonyokat szabályozó magánjogról, mondván, hogy e területen a személyi viszonyok szabályozása a meghatározó;
2. meg akarta szüntetni mindazokat a jellegzetességeket, amelyek az Alkotmányban rögzített állampolgári egyenlőséget bármilyen vonatkozásban korlátozták nő és férfi között ezen a területen; ill. a gyermekek egymás közötti viszonylatában (I. törvényes és törvénytelen gyermek jogi helyzete);
3. ki akarta fejezni, hogy a házasság érzelmi alapú szövetség és nem függhet gazdasági megfontolásoktól;
4. ugyanakkor erősíteni kívánta a házasságokat azok vagyoni alapja tekintetében, a szerzeményi osztatlan tulajdonközösség intézményével;
5. nem utolsó sorban azzal számolt, hogy a család gazdasági szempontból egyre inkább elveszíti termelési egység jellegét és fogyasztási közösséggé alakul át;

6. indokolatlanul nagy várakozással tekintett a jogalkotó az állam leendő teherbíró képességére (lakás probléma megoldása és egyéb anyagi és kulturális szükségletek kielégítésének segítése stb.).

Úgy ítélték meg, hogy ezeknek a követelményeknek, az adott társadalmi-gazdasági helyzetben, leginkább a vagyontársasági rendszerhez közel álló megoldás felel meg, de annak, az eddigi rendszerektől eltérő, merőben új változatát vezették be. A házastársak *osztatlan közös tulajdonává tették* mindazt, amit a házassági életközösség fennállása alatt, akár együttesen, akár külön-külön szerzettek. Nem tartozott ebbe bele az a vagyon, amit a törvény a házastársak *különvagyonaként* határozott meg. Egyben leszögezte ez a törvény, hogy a házasságkötés előtt, a *házastársi vagyontársaságot sem egészben, sem részben, nem lehet kizárni*. Ugyanakkor a hatálybalépéséről és végrehajtásáról szóló 1952. évi 23. tvr. (továbbiakban Csjt.) 54. §-a kimondta, hogy mindaz, ami a Csjt. hatálybalépésekor a házastársak tulajdonában van és a Csjt. értelmében nem tartozik egyikük vagy másikuk különvagyonához, a Csjt. hatálybalépésével közös vagyonukká válik. A (2) bek. szerint az előbbi rendelkezés akkor is irányadó, ha a házastársak a szerzeményi közösséget, korábban, szerződésben kizárták. (Nem kívánom itt most elemezni az Alkotmánybíróság 22/1998. (VI.) AB sz. határozatát, amely megsemmisítette az 1952. évi 23. tvr. 54. § (1)-(2) bekezdésében foglalt rendelkezéseket. A megsemmisítés nem visszaható hatályú, így a teljesezésbe ment vagy egyébként véglegesen lezárt jogviszonyokat nem érinti. (L. a határozat indokolását!)

Ezt követően tehát semmi kétség nem marad a felől, hogy a Csjt.-t megelőző házassági vagyoni jogi rendszer megszűnt és az esetleg még létező szerződéseket is felszámolta a törvényerejű rendelet.

Ez a *szerzeményi osztatlan tulajdonközösség* a bírói gyakorlatnak elég sok gondot okozott, ezért számos, alapos elemzésre késztette a jogtudomány és a joggyakorlat képviselőit.³ Ez ugyanis jogunkban egy eddig ismeretlen tulajdonközösségi forma. Újdonsága részben abban áll a házastársak vonatkozásában, hogy a *szerzés dologi hatályú*, másrészt a házasság megszűnésekor *egyenlő arányú* a részesedésük. Így nem pusztán követelési jogról van tehát szó, egymás szerzeményei terhére, ugyanakkor *osztatlan tulajdonközösség*. Osztatlan olyan vonatkozásban is, hogy a házastársat egyedül nem illeti meg a saját részarányával való rendelkezési jog. Ezáltal tehát bár *hasonlít a polgári jogi közös*

tulajdonhoz, annak azonban éppen egyik leglényegesebb vonásával nem rendelkezik. Ez a sajátossága egészen a közös vagyon megosztásáig megmarad, még akkor is, ha a házasságot időközben felbontja a bíróság (1974. évi I. törvénnyel módosított 30. §. (1) bek.).

A Csjt. eredeti szövege a legnagyobb szigorral kívánta kizárni a házastársak olyan vagyoni jogi szerződését, amellyel eltérnének a Csjt. által meghatározott vagyoni jogi rendtől. Ennek ellenére megtalálhatjuk a törvényben az engedékenységet is a házastársak megállapodását illetően. Először is leszögezte a törvény, hogy a „házasságkötés előtt” nem zárhatják ki a házastársi vagyoni közösséget sem egészben, sem részben. Ebből a megszövegezésből arra lehet következtetni, hogy később, a házasság alatt, erre mégis lehetőség van. Ezt a lehetőséget meg is találjuk az eredeti szöveg 31. § (1) bekezdésében. A házassági életközösség fennállása alatt ugyanis, a házastársak közös kérelemmel fordulhattak a bírósághoz, amelynek alapján az kimondhatta a vagyoni közösség megszüntetését. Így tehát a házastársak egyetértéssel megszüntethették a vagyoni közösséget, ehhez azonban szükséges volt a bíróság közreműködése, amely fontos okból ezt az egyezséget elfogadhatta. A házastársak egymás közötti megállapodásának lehetőségére utalt az a szabályozás is, amely elismerte, hogy a közös vagyonhoz tartozó tárgyakat a házastársak megállapodással, valamelyikük különvagyonába utalhatják, hozzátette azonban – nyilván harmadik személyek érdekének védelmében –, hogy ez az intézkedés azokkal szemben hatálytalan.

Végül nem tiltotta az 1952. évi IV. törvény a házastársak között az olyan *ügylet megkötését*, amely nem az egész vagyoni jog rendszerét érintette, tehát nem a házastársak tartós vagyoni viszonyaira vonatkozott. Így pl. megengedte adásvételi, csere-, kölcsön-, ajándékozási szerződés kötését, a tartozás elismerést, a közös vagyon megosztását, a bírói határozattal megszüntetett vagyoni közösség visszaállítását, egymásnak általános meghatalmazás adását. Mindezeknek az érvényességéhez azonban *közokirat* volt szükséges. Vonatkozó szabályát a Csjté. 8. § (1)-(4) bek. tartalmazta. A kívülállókkal kötött ügyleteknél pedig, részben talán a vagyon-elkülönítési rend szabálya köszönt abban a rendelkezésben vissza, mely szerint, aki a házastársát is terhelő ügyletet annak *hozzájárulása nélkül köti meg*, köteles házastársának ebből eredő kárát *megtéríteni*. Ugyanakkor ez a szabály fokozott védelmet is nyújthatott a másik házastársnak, mivel *nem korlátozta a kártérítés lehetőségét csupán a meglévő vagyonra*.

Ezt a vagyontársaságot tehát, röviden az jellemezte, hogy a házastársak által, a házassági életközösség megkezdése után szerzett vagyontársaság közös tulajdon. Kivételt jelentettek a *különvagyontársaság*hoz tartozó dolgok. Ezek pedig a következők voltak:

- a házasságkötéskor megvált vagyontárgy,
- a kitüntetéssel kapott,
- az öröklési jogcímen szerzett,
- vagy ajándékba kapott vagyontárgyak,
- a különvagyontársaság helyébe lépő vagyontárgyak.

Mindössze ennyit sorolt fel az eredeti szöveg. Ezek a *későbbiek folyamán*, majd mint látjuk, változtak. *Nem változott* azonban az a szabály, hogy a vagyontársasághoz tartozó tárgyakat mindegyik házastárs *használhatja*, közösen jogosultak azt *kezelni*, mindegyik kívánhatja a másik hozzájárulását azokhoz az intézkedésekhez, amelyek a vagyontárgy *fenntartásához*, megővéséhez szükségesek. Ennek költségeit elsősorban a közös vagyontárból kell fedezniük, de külön vagyontárból is kötelesek arányosan hozzájárulni. Közös egyetértéssel gyakorolhatják a *rendelkezési* jogot.

A *visszterhes ügyletek* vonatkozásában a forgalom megkönnyítése érdekében és egyáltalán az ügyletkötés érdekében felállította a Csjt. a jelenleg is létező *hozzájárulási* vélelmet. Akkor azonban nem lehet vélelmezni a hozzájárulást, ha a kívülálló harmadik személy az ügylet létrejövetelkor tudta vagy – későbbi módosítás szerint – tudhatta volna, hogy a másik házastárs ehhez nem járult hozzá.

Saját személyes használatára szolgáló vagyontárgyra vonatkozólag vagy a mindennapi élet szükségleteinek fedezése körében a házastárs csak akkor hivatkozhatott – és ez jelenleg is így van – hozzájárulásának hiányára, ha az ügylet megkötése ellen az ügyletkötő harmadik személynél előzőleg kifejezetten tiltakozott.

Megfogalmazta a Csjt. a házastársak *vagyoni felelősségére* vonatkozó szabályt is, amennyiben ilyen hozzájárulási vélelem alapján kötött ügyletnél, a harmadik személy irányában, a jelen nem lévő házastárs vagyoni felelősségét, a közös vagyontárból reá eső illetőség erejéig állapította meg. Már a Csjté 8. § (4) bek. is rendelkezett arról, hogy a vagyontársaság fennállása alatt kötött ügylethez a másik házastárs részéről megkívánt hozzájárulás nincs alakszerűséghez kötve.

A házastárs *külön adósságára* nézve, azt szögezte le a Csjt., hogy azért az a házastárs, akit terhel, mind különvagyonával, mind a közös vagyonból rá eső illetősséggel felel; de még *példálózó felsorolást sem adott* – és ma sem teljesen világos – mit tekint a törvény külön adósságnak.

Ez a korábbi törvénysszöveg nem rendelkezett, pl. a szellemi alkotásokért járó díj hova tartozásáról, a különvagyon hasznairól, a különvagyonok vegyüléséről, a különvagyon és a közös vagyon vegyüléséről, a kölcsönös beruházásokról. Általában igen szűkszavúan szabályozta a házastársi vagyonközösséget. Emellett homályos volt a fogalmazása a tekintetben, hogy mikor *érvénytelen* vagy mikor *hatálytalan* az ügylet, és kik között; a házastársak között ill. a kívülálló és valamelyik házastárs vagy a kívülálló és mindkét házastárs között. Ezekre *szintén nem ad választ a jelenlegi törvénysszöveg sem*.

II.

Az 1970-es évek elejére jelentős életszínvonal növekedés következett be. (Ne felejtjük el hogy, az 1952. évi IV. tv. kidolgozása idején, csak pár évvel vagyunk túl egy minden korábbinál pusztítóbb *háború után*, amely kifosztotta és tönkretette az ország gazdaságát, pusztította a lakosságot, úgy is, mint munkaerőt.

A korábbiakhoz képest, a családok kezébe számottevő vagyon került. Megszaporodtak a háztartásokban a tartós fogyasztási cikkek. Terjedőben volt az önerős lakásépítés, a hétvégi telkek intézménye. Üdülőtelekre, üdülőre tett szert sok család. Számos szellemi alkotás készült, jelentős jogdíjak halmozódtak fel. Megnőtt a házastársak házasságba bevitt vagyona. Számos esetben fordult elő, hogy a házastársak különvagyonukból a közös vagyonba beruháztak, vagy éppen a közös vagyont valamelyikük különvagyonára költötték, attól függően, hogy a család létfenntartása, jobb megélhetése ésszerűségi szempontból mit követelt. A bírói gyakorlat igyekezett az előtérbe került új problémákat megoldani és ki is kristályosította a megoldási módokat egy jelentős részét. Ezt követően került sor az 1974. évi I. tv.-nyel történt módosításra. Ez a törvény lett a Családjogi törvény *első nagy átfogó módosítása*. Az akkor éppen hatályban lévő 111 §-ból 44 §-t, és ezen belül 81 bekezdést szövegezett újjá. Többek között a vagyonjogi rendszer szabályozásánál is számos újdonságot hozott. Igen-igen indokolt volt a szabályozás bővítése, hiszen a korábbi szövegben mindössze 5 rövid § foglalkozott a szűkebb értelemben vett vagyonjoggal. A következő 2 §-t is figyelembe véve, 7 §-ban benne volt a házastársi tartási jog, valamint a vélt

házasság vagyoni jogi problémáinak rendezése is. Formailag, hozzátétőlegesen a Magyar Közlöny 1 oldalát megtöltő szöveg akkoriban elegendőnek tűnt az egész kérdéskör rendezésére. Nem mintha híve lennék a teljesen részletes, a bírói mérlegelésnek teret sem engedő szabályozásnak, de csak iróniának tudom tekinteni *Kauser Lipótnak*, az elfogadott Családjogi törvényről 1958-ban megjelent tanulmányában írottakat, mely szerint „Szinte tüneményesnek mondható az, az elméleti készség, amivel sikerült az egész házassági vagyoni jog szabályozását mindössze 7 törvényszakaszba összesűríteni”.⁴ Ő – mint előtte mások is – a házastárs, volt házastárs eltartására vonatkozó szabályokat is a vagyoni jog részének tekinti.

Fontos újítása volt a módosító törvénynek, hogy részben növelte, részben csökkentette a *közös vagyon körét*. Egyértelművé tette a *szellemi alkotások* létrehozásáért járó díj sorsát, amely ezentúl, ha a házassági életközösség fennállása alatt válik esedékessé, a házastársak közös vagyonához tartozik. Ugyanakkor kivette a különvagyon köréből a kitüntetéssel szerzett vagyont. Különvagyonná minősítette, a személyes használatra szolgáló, és szokásos mértékű-mennyiségű, vagyontárgyat. Továbbá a közös vagyont kívánta erősíteni azáltal, hogy 15 évi házassági együttélés után, a különvagyoni jellegű, *szokásos mértékű berendezési és felszerelési tárgy* helyébe lépett vagyont, mindenképpen közös vagyonnak minősítette. Védelmet kívánt nyújtani a házastársaknak egymással szemben azáltal, hogy *világosabbá tette*, mely időszak alatt kívánja meg az egyértelmű *egyetértést*, a vagyontársasághoz tartozó tárgyak elidegenítéséhez vagy ahhoz, hogy általában arról rendelkezni lehessen. Így a vagyontársaság fennállása alatt, valamint az életközösség megszűnésétől a közös vagyon *megosztásáig* terjedő időben csak a házastársak „közös egyetértésével” lehet ezután a vagyontársasághoz tartozó tárgyakat elidegeníteni, ill. vagyoni jogi rendelkezést tenni, ezekre. Ugyanakkor *megszüntette* a módosítás azt a szabályt, mely szerint, aki a házastársát is terhelő ügyetet annak *hozzájárulása nélkül köti* meg, köteles házastársának ebből eredő *kárát* megtéríteni. (Sajnos ezt a rendelkezést a legutóbbi, vagyoni jogi jellegű módosítás /1986. évi IV. tv./, sem hozta vissza, noha fontos védelmet nyújtana a másik házastársnak különösen amiatt, hogy a törvényes vagyoni jogi rendet ma már csak akkor kell figyelembe venni, ha a házastársak másként nem állapodnak meg). Rendelkezett a *kölcsönös beruházások, a külön- és a közös vagyon vegyülésének* a vagyontársaság megszűnte utáni megtérítési igényéről, a kezelési és fenntartási költségek tekinteté-

ben is, kimondva azt, hogy nincs helye megtérítésnek, ha a kiadás *lemondás szándékával* történt. Rendelkezett arról, hogy a közös életvitel körében elhasznált vagy *felélt különvagyon* visszakövetelésének csak különösen indokolt esetben van helye. Fontos szabály az is, hogy a hiányzó közös ill. különvagyon megtérítésének *egyáltalán nincs helye*, ha a házassági *életközösség megszűnésekor nincs közös vagyon és a megtérítésre köteles félnek, különvagyona sincs*. Ez a módosítás iktatta törvénybe a *méltányosságot* a vagyonközösségi igények rendezésénél. Kimondta – arra kell törekedni, hogy egyik házastárs se jusson méltánytalan vagyoni előnyhöz. Törvényi szintre emelte a *családvédelmi érdekeket*, mint olyan rendező elvet, amelyet figyelembe kell venni a házasság vagy az életközösség megszűnésekor a volt házastársak közös lakásának használatáról szóló döntésnél. (Az 1986. évi IV. törvénnyel való módosítás ez utóbbi érdek figyelembevételét, kihagyta a szabályozásból, de hangsúlyozza a gyermek érdekének védelmét.) Az 1974. évi módosítás tehát a vagyonközösséget kívánta erősíteni. Ugyanakkor a méltányossági elv törvényerőre emelésével, valamint a családvédelem hangsúlyozásával lehetővé tette a bíró számára a vonatkozó vagyoni jogi törvényes rendelkezésektől való eltérést (31. § (5)-(6) bek.). Fontos új szabály az is, hogy ezentúl, *egyik fél kérelmére is, megszüntetheti a bíró a vagyonközösséget*. Ezzel a megoldással már egészen más ok kerül előtérbe mintsem a felek megegyezésének bírói felül bírálata és jóváhagyása.

Jelenleg hatályos Családjogi törvényünk az 1986. évi IV. tv-el történt *módosítás után is* megtartotta a házassági vagyoni jog *alapintézményeként* a házastársi vagyonközösséget *szerzeményi osztatlan közös tulajdon* formájában, amely a házassági életközösség ideje alatt érvényesül. Rendelkezett a különvagyon hasznairól, amit alapvetően a vagyonközösséghez sorol, bár lehetővé teszi, hogy a különvagyon kezelésére, fenntartására szükséges költségeket ebből vonják le a házastársak. Az 1974. évi módosítás szerint tartja fenn a szellemi alkotásokért járó díj közös vagyoni jellegét.

Döntő változás következett be a módosítás során a tekintetben, hogy megengedi a házasulóknak a házasságkötés előtt, valamint a házastársaknak a házasság fennállása alatt, hogy a házassági életközösség tartamára *vagyoni viszonyaikat szerződéssel rendezhessék*. E szerződésben a törvénytől eltérően határozhatják meg közös vagyonukat, illetőleg különvagyonukat. A módosító törvény indokolása szerint a gazdasági viszonyok fejlődése megkívánta a szerződéses rendezés lehetőségének biztosítását. Itt különösen két szempontot

hangsúlyoz: az egyik a magánszemélyek vállalkozásai számának növekedése és az ezzel együtt járó kockázat. Minthogy a vállalkozásokon nem csak nyerni, hanem veszíteni is lehet, a jogalkotó méltánytalannak találta a *vállalkozások kockázatának* a vállalkozást nem folytató házastársra való kiterjesztését, ami a korábbi szabályozásból egyértelműen következett volna. A másik szempont a *második házasságok* kötésénél kerül előtérbe. Az, ti., hogy a korábbi házasságból származó vagyont, a házastársak, egymás között, egyértelműen különvagyoni jellegűnek tudják elismerni vagy a korábbi tevékenységből eredő jövedelmet, az újabb házasságban, szerződéssel különvagyonná lehessen tenni akkor is, ha közben esetleg már élettársi közösségben éltek és utóbb kötöttek házasságot. Más esetben egyértelműen lehessen bizonyítani, a szülőktől, rokonoktól kapott jelentős vagyoni értékek különvagyoni jellegét.

A *teljes vagyon-elkülönítés* lehetőségét azonban a módosítás *expressis verbis még nem mondja ki*. Fenntartja továbbra is a különvagyon helyébe lépő vagyontárgyak meghatározott körére azt a szabályt, amely azokat 15 évi házasság fennállása esetére, közös vagyonná teszi. Lényegében nem változtat a használatra és a rendelkezésre vonatkozó korábbi normákon, költségviselési szabályokon. Változatlanul hagyja a kívülállókval való ügyletkötési szabályokat, a vagyoni felelősségre vonatkozó szöveget és a kölcsönös beruházások megtérítésének szabályait.

Az 1986. évi módosításnak – a vagyonjog körében – a *vagyonközösségi arányok* szerződéssel történő megváltoztatásának lehetővé tétele mellett talán a sokat vitatott *lakáshasználati* jog törvényi szintű rendezése, valamint ellenértékének elismerése és az erre megállapított követelési jog szabályozása a legnagyobb újítása.

Végigvizsgálva a házassági vagyonjog jelenlegi szabályait a következőkben szeretnék kritikai megjegyzést tenni néhány részletszabály tekintetében.

III.

Elsősorban nem az a célom, hogy jogszabály-szerkesztési, formai oldalról közelítsem meg a kérdést, de a szöveg értelmezése szempontjából rendkívül fontosnak tartom a formát is és az egyes *szövegrészek elhelyezését* is.

A törvény, elfogadása óta olyan *jelentős bővítésen, módosításon* ment keresztül, hogy az *szétfeszítette* már az eredeti paragrafusok, bekezdések kereteit. Pl.: a házastársi tartásra vonatkozó szabályokat nem biztos, hogy „A házasság fel-

bontása” cím alatt kell tárgyalni, mert a bontásnak számos más fontos jogkövetkezménye is van, amit viszont nem itt szabályoz a törvény. Fontos, és önmagukban legalább is önálló bekezdést igényelő rendelkezések, normák kerültek egy bekezdésen belülre vagy nem oda, ahol értelmezésük világosabb lehetett volna. Ezért tehát a tv. e vonatkozásban is *új szövegezést kíván*. Ehelyütt azonban csupán tartalmi kérdésekkel foglalkozom és ezekkel sem kimerítően.

A házastársi vagyonközösség keletkezését, a közös vagyon körét meghatározza a 27. § (1) bekezdése. Helyesnek tartanám ennek a rendelkezésnek egyértelműbbé tételét a következő fogalmazás szerint: „A házasság megkötésével, a házastársak között – a házassági életközösség ideje *alatt szerzett vagyon tekintetében* – házastársi vagyonközösség keletkezik.” stb. Igaz, hogy a bekezdés második mondatából, valamint a különvagyon felsorolásából áttételesen kiderül, hogy nem minden vagyon válik erre az időre közös vagyonná, de a *főszabályt* – úgy gondolom – világosabban kellene megfogalmazni.

Ugyanezen bekezdés utolsó fordulata foglalkozik a *szellemi alkotásokért járó díj* jellegével. Amíg a Csjt. nem rendezte ezt a kérdést, a bírói gyakorlat többféle megoldást követett. Többek között az a döntés is védhető, ha a bíró azt veszi figyelembe, hogy mely időszak alatt készült a mű, és ehhez képest állapítja meg annak közös vagy különvagyoni jellegét.⁵ A házastárs ugyanis általában segíti a szellemi alkotás létrehozóját – ha nem is a mű megalkotásában konkrétan – hanem esetleg azzal, hogy a szükséges körülményeket részben vagy egészben biztosítja számára. Ilyen feltételek mellett igazságtalan az a megoldás, amely a házasság megszűnése után esedékessé váló díjból azt a házastársat nem részesíti, aki a mű alkotása idején, az alkotó mellett volt. *Az alkotással járó anyagi és egyéb terhek is rendszerint azt a családot sújtják, amelyben az alkotó létrehozta a művét.* A jelenlegi szabályozás indokolása a házastársak vagyoni jogi szerződéseinek kötésénél többek között arra is hivatkozik, hogy lehetőség van ilyen esetben a volt házastárs számára juttatást nyújtani, az élet azonban általában nem igazolja ezt a feltételezett lovagias szándékot. Mindezek figyelembevételével indokolt lenne a főszabály alóli *kivételként a bírónak* megengedni, hogy másként is dönthessen. (Erről a kérdésről részletesebben az V. pontban lesz szó.)

A *házassági vagyoni jogi szerződés* lehetőségét ma már valóban indokolja az időközben bekövetkezett gazdasági és társadalmi változás. Nem aggálytalan azonban a jelenlegi szabályozás, amely semmiféle *korlátozást nem* tartalmaz

a tekintetben, hogy a házastársak mennyi vagy milyen vagyont minősíthetnek különvagyonnak. Éppen ezért legalább annyi korlátozást indokoltnak vélek, hogy *ne lehessen az egyik házastársat a közös vagyonból teljes mértékben kizárni*. A bírói gyakorlatban hajlandóság is mutatkozik erre, abban az esetben, ha nincs annak semmi ellentételezése. Az ilyen tartalmú szerződést jó erkölcsbe ütközőnek minősítette a Bírósági Határozatok 1999. évi 9. számában közzétett 409. sz. határozat és megállapította a házastársak szerződésének semmisségét.

Megfontolandónak tartanám azt is, hogy az együtt szerzett közös lakás céljait szolgáló családi ház vagy lakás ilyen körülmények mellett *ne kerüljön teljes egészében az egyik házastárs tulajdonába*. Ezt a tilalmat – családvédelmi érdekek – meghatározott esetben éppen úgy indokolják, mint az 1986. évi IV. tv. indoklásában foglalt elgondolás, mely szerint a házassági vagyoni jogi szerződés, azt a célt is szolgálja, hogy a vállalkozás anyagi hátránya ne sújtsa mindkét házastárs, osztatlan közös vagyonát. A *végrehajtási jogban* is szabályozni kellene a vállalkozásban részt nem vevő házastárs jogainak védelmét. A családi jog tipikus feladata ugyanis az, hogy a családi jogi jogviszonyban állóknak *egymással szemben adjon védelmet*. Amíg vita nincs a házastársak között, addig nincs különösebb jelentősége annak, hogy a törvény mit hogyan rendez. Tudomásul kell tehát venni, hogy a Csjt.-nek leginkább a vitás helyzetekre kell figyelni és érdekellentétek esetében a helyzetet egyértelműen rendezni.

Többen képviselik azt a nézetet, hogy a jelenlegi szabályozás mellett a vagyonszövetség keletkezése teljes egészében kizárható. Ha a jogalkotónak valóban volt ilyen szándéka 1986-ban, vagy jelenleg volna ilyen álláspontja, indokoltnak tartanám, ha a törvény kimondaná, hogy a házastársak szerződésükkel *ki is zárhatják a vagyonszövetség keletkezését*. Elfogadhatóbban fogalmazva: „a házastársak – szerződéses megállapodással – választhatják a vagyon-elkülönítés rendjét is”. Ebben az esetben korlátozást nem tartok szükségesnek, mivel ebben a formában ez egy teljesen egyértelmű rendelkezés lenne. Mindegyik házastárs számára világos volna, hogy a házastársi életközösség fennállása alatt is módjuk van egymással elszámolni és, hogy közös vagyonuk – legalábbis automatikusan – nem keletkezik. Ilyen szabályozás mellett természetesen meg kell vizsgálni azt is, hogy a *háztartás költségeinek* fedezéséről szóló jelenlegi szabályozás megfelelő-e? A magam részéről nem gondolom, hogy valóban volt a jogalkotónak ilyen szándéka, bár a hatályos szövegbe belemagyarázható. Minden jogalkalmazó számára világos lehet az, hogy a teljes vagyon-elkülönítés *adott*

esetben nagyon méltánytalan lehet, az egyik fél teljes kihasználására, kisémmizésére vezethet. Alternatív javaslatomról a IV. részben kívánok részletesebben szólni.

A 27. § (4) bek. rendelkezik a tájékoztatási kötelezettségről. A házastársak a hatályos szabályozás alapján a velük szerződést kötött *harmadik személyt csak arról kötelesek tájékoztatni*, hogy a szerződéssel érintett vagyontárgy valamilyük különvagyonába tartozik. Ennek célja, egyértelművé tenni a szerződő partner számára, hogy a másik házastársnak ebbe az ügyletbe nincs beleszólása, de felelőssége sincs ezzel kapcsolatban. Számomra mindig aggályos volt, hogy ha a házastársak közös vagyonáról csak a házastársak „közös egyetértésével” lehet rendelkezni akkor vajon nem volna-e célszerű a közös vagyoni jelleggel kapcsolatban is előírni a tájékoztatási kötelezettséget. Ezt most már azért is szükségesnek tartom, mert a kívülálló személy nem tudhatja, hogy a házastársak között milyen szerződés van. *Ha több a lehetőség a vagyoni viszonyok rendezésére, akkor egyértelműen szükséges tájékoztatni az ügyletet kötő harmadik személyt arról, hogy milyen jellegű vagyontárgyat érintenek a megkötött szerződéssel.* Ez a megoldás nemcsak a kívülálló biztonságát szolgálná, hanem a házastársak egymás közötti viszonylatában is nagyobb rálátást adna az ügyletekre.

A törvény egész szövegén végigvonul az a szemlélet, hogy a vagyont leginkább kézzelfogható *dolgokból állónak tekinti. Ez időnként zavarólag hat.* Ezért a 28. § (1) bek. a) és b) pontjában jelenleg szereplő „vagyontárgy” kifejezés helyett csupán a „vagyon” megnevezést javaslom, mivel köztudottan vagyon lehet valamilyen vagyoni értékű jog is – ami egyre jelentősebb – valamint tartozás is. Természetesen a gyakorlat ezt már korábban is így értelmezte, a javasolt szöveg csupán a *bírói gyakorlatot követné.* Ugyanezen bekezdés c) pontja értelemben változatlanul a „vagyontárgy” megjelölést tartom célszerűnek, minthogy itt a személyes használatra szolgáló tárgyról van szó.

A 28. § (2) bek. rendelkezik arról, hogy 15 évi házasság után milyen vagyontárgyak válnak közös vagyonná. Ezzel kapcsolatban ki kell mondani, hogy „ellenkező megállapodás hiányában” vagy azt, hogy „ettől a rendelkezéstől eltérni nem lehet”. Ezen kitételek nélkül, nem illeszkedik a szerződéses lehetőséget biztosító szövegbe ez a korábbi rendelkezés.

A 29. § (3) bekezdése a vagyonszövetséghez tartozó tárgyak *fenntartásával és kezelésével járó költségek viselését rendezi arra az esetre, ha erre a közös vagyon*

nem elegendő. A házastársak kötelesek ezt különvagyonukból is fedezni, „arányosan hozzájárulni”. Nem világos, hogy *mihez viszonyítandó az arány*. Ellenkező megállapodás hiányában, a vagyonközösséghez tartozó tárgyaknak a házastársak fele-fele arányban tulajdonosai. Éppen ezért, mindkettőjük egyenlő arányú hozzájárulási kötelezettsége volna helyes, ez azonban nem mindig valósítható meg. Indokolt lenne úgy szabályozni, hogy *saját tulajdonuk egymáshoz viszonyított arányának* megfelelő mértékben járuljanak hozzá a költségekhez, utólagos elszámolási lehetőséggel. A jelenlegi „arányos” hozzájárulási követelmény mögött valószínűleg ez a gondolat áll, hogy ti. *vagyoni helyzetük arányában* járuljanak hozzá. A többlet hozzájárulás megtérítését – ha a megfelelő feltételek megvannak – jelenleg is követelheti az a házastárs, aki többlet áldozott a közös vagyponra. Többek között ez utóbbi lehetőség is indokolná a precízebb rendezést.

A 30. § elemzésével a VI. rész foglalkozik részletesebben, mivel ez szabályozza részben a házastársak ügyleteit és vagyoni felelősségüket.

A 31. § a vagyonközösség megszüntetéséről és megosztásáról rendelkezik. E tekintetben szükségesnek tartanám kimondani, hogy a közös illetve a különvagyonra fordított beruházások, kezelési és fenntartási költségek jogszerű igénylése esetén, azok megtérüléséig, egyéb jogos vagyoni követelések kielégítéséig, a házastárs visszatarthatja a birtokában lévő, de a másik felet illető, vagyontárgyakat. Ez különösen akkor volna indokolt, ha a közös vagyonból nem lenne fedezhető a követelés vagy egyébként a jogosult házastárs, veszélyeztetettnek látná a követelése kielégítését. A később kifejtendők miatt *fel kellene adni* azt a vélelmet, amely *eleve feltételezi* a visszatérítési igényről való lemondást.

Ugyancsak indokoltnak tartom törvényerőre emelni azt a bírói gyakorlatot, mely szerint: a gyermeket gondozó házastárs terhére nem lehet figyelembe venni – a vagyonközösség megosztásánál – *azt a vagyont, amely a nála elhelyezett közös gyermek, napi használatát, napi szükségleteinek kielégítését szolgálja*. Ilyen vagyon lehet a gyermek által használt bútor, könyv, természetesen a ruházat stb. és az, amit a szülők korábban a *gyermeknek ajándékoztak*. Indokolja még ezt a javaslatot az is, hogy a házastársak vagyoni viszonyait rendező normák, nem foglalkoznak a gyermekek védelmével. Nem öncélúan kívánok ilyen szakaszt beiktatni, de úgy érzem, ez szükséges volna. (L. a BH. 1982. évi 7. számában közzétett 290. határozatot, valamint a korábbi 10. sz. Irányelv 7. pontját.)

Régtől fogva kialakult bírói gyakorlat az a módszer, mely szerint a bíróság a házastársak közös tulajdonát csak valamennyi vagyoni jogi igény együttes figyelembevételével kívánja megosztani. Ez a gyakorlat nyilván azért alakult ki, mert a bíróság tisztában van azzal, hogy egy adott vagyontömeg igazságos elosztása, értékben csak úgy lehetséges, ha *valamennyi igényt együttesen* vesznek figyelembe. Nem jelenthet akadályt természetesen az a körülmény, ha a házastársak a vagyontársasághoz tartozó tárgyaknak csak egy részéről tudnak megállapodni, más részéről viszont nem. Előfordulhat, hogy az ingóságokat teljes mértékben meg tudják osztani egymás között, viszont az ingatlan vita tárgyát képezi. A bíróságnak nyilván arról kell döntenie, amit a házastársak eléje terjesztenek, azonban ha csak a vagyoni értékek egy részére vonatkozik a vita, akkor is rögzíteni kell, hogy milyen értéket milyen arányban tudtak egyezség útján már elosztani. Ilyen formában a bíróság át tudja tekinteni a teljes vagyontársaságot és a vita tárgyát képező vagyontól egyértelműbben tud döntenie. Ezt a problémát azért kívántam jelezni, mert a *Cs.jt. 18. § (2) bek.-ének a)* pontja mintha az ingatlanon fennálló közös tulajdon megszüntetése tekintetében semmiféle egyezséget nem kívánna meg, pedig a jogalkotó *csak* azt fogalmazta meg, hogy az egyező akaratnyilvánításos bontási szándékot akkor is elfogadhatja a bíróság, ha a kereset benyújtásáig még nem *szüntették meg* az ingatlanon fennálló közös tulajdonukat. Azt azonban meg kell mondaniuk a vagyontársaság megosztására vonatkozó megegyezésükben, hogy szerintük mennyi az ingatlanuk értéke és azt $1/2 - 1/2$ arányban kívánják-e megosztani, vagy valamelyikük esetleg a nagy értékű ingóságból kap nagyobb arányban, de az a másik fél javára az ingatlanról vagy más módon kiegyenlítődik stb. A jelenlegi megfogalmazás, arra is indíthatja a bírakat, hogy az egyező akaratnyilvánításos bontásnál az ingatlan kérdésével ne foglalkozzanak. Ez pedig méltánytalan lehet valamelyik házastársra nézve.

A volt házastársak lakáshasználati problémáiról részletesen szól egy másik tanulmány, ezért erre nem térek ki.

Röviden ennyiben kívántam jelezni a házastársi vagyontársaság néhány problémás jelenségét, amelyek nem tartoznak szorosan a felek ügyletkötéséhez.

IV.

A családi viszonyok általában nem követik olyan gyorsan a gazdasági és társadalmi rend változásait, mint az egyéb viszonyok. Az összefüggés – főleg a személyi kapcsolatokat és joghatásokat illetően – nem olyan közvetlen. Azonban a jogi szabályozásban itt is kimutatható a *gazdálkodási rend* és a *tulajdoni rend* milyenségével való összefüggés.

A házassághoz, családtagi minőséghez kapcsolódó különféle *vagyoni joghatások* lényegesen szélesebb kört ölelnek fel, mint az, amit a Csjt. szabályoz. Ilyen tipikus, és nem a családi jog területére tartozó vagyoni joghatás, pl.: a házastárs öröklése vagy – a tulajdon mértékének meghatározottsága esetén – a tulajdonban tartható dolgok maximumára gyakorolt hatás; a házastársnak és a családtagoknak a gazdasági életben található különböző termelő és szolgáltató vállalkozásokban való részvételének vagyoni jogi hatása; hitelező védelem a polgári jogban stb.

A társadalombiztosítás és a szociális ellátások joga területén is számos juttatás jár az említett jogcímen. Több vonatkozásban más szabályokat találunk családban élőkre, mint az egyedülállókra.

A felsorolt jogkövetkezmények egy része a polgári jog területére tartozik, ugyanakkor a *polgári jog nem foglalkozik azzal a kérdéssel, hogy egy polgári jogi jogügylet létrehozásában részt vevő fél házasságban él-e vagy sem*. Ennek a kérdéskörnek a rendezését a családi jogra bízta, bízta, különösen a vagyoni jogi felelősség tekintetében.⁶ Ezúttal nem kívánom részletesebben fejtegetni, hogy az üzleti forgalom jogával együtt hatalmasra duzzadt civiljogi, polgári jogi törvénybe mennyire illeszkedik a családi jogviszonyokat szabályozó joganyag. Ha úgy tetszik, mondhatom, hogy ez – vagyis a családra vonatkozó norma rendszer – az abszolút magánjog. Vagyis a magán élet joga. Azt biztosra veszem – *a speciális sajátosságokat tekintve* –, hogy egy *elkülönült részt kell a családi viszonyok szabályozásának szentelni* még a házassági vagyoni jogi szabályozás tekintetében is, noha a Ptk. több szabálya segítséget nyújt adott esetben a jogviták megoldásához, különösen, ha a házastársak vagyoni jogi szerződéseiről van szó.⁷ A házasság és a családtagi minőség, mint jogi tény tehát különböző joghatásokkal jár, amire a szerződések Ptk.-beli szabályozása nincs különösebben figyelemmel.

Fentiektől elkülönítendő kérdés a halál esetén bekövetkező jogutódlás és a jogutódok felelőssége, amelyet szabályoz a polgári jog, de nem csupán a családi jogutódlásra tekintettel.

Mielőtt rátérnék a jelenlegi törvényes vagyoni jogi rend mellett szabályozható egyéb megoldásra, nézzük meg – röviden –, milyen fontosabb vagyoni jogi rendszerek léteznek, és milyen alapvető sajátosságai vannak.

A magam részéről ezeket a következőképpen próbálom csoportosítani:

1. *teljes vagyonszövetség,*
2. *vagyon-elkülönítési rendszer,*
3. *szerzeményi szövetség,*
4. *az előbbieket legkülönbözőbb vegyes változata,*
5. *szinte önálló alakzatnak mondható a nálunk korábban ismert közszerzemény,*
6. *hasonlóan a szerzeményi alapú osztatlan tulajdonközösség.*

A történelem folyamán, ezeknek a rendszereknek, tarka sokaságával lehet találkozni. Így pl. a XIX. sz.-ban Poroszország különböző tartományokban a vagyonszövetségi rendszernek mintegy hatvanféle szabályozása volt.⁸ A családra és a családi vagyoni vonatkozó szabályok kötődnek talán leginkább a *történetileg alakult szokásokhoz, hagyományokhoz.*

1. A *teljes vagyonszövetségi rendszer* lényege a vagyonegyesítés. Ez a vagyoni jogi forma általában – de nem kivétel nélkül – azokban a társadalmakban érvényesül, amelyekben a család valamilyen formában önellátásra rendezkedett be, termelő és gazdálkodó egység, esetleg egyben önvédelmet is ellát; a házasságot pedig egy életre szóló kapcsolatnak tartják. Távolsági korok problémáira nem kívánok kitérni. A feudális, hűbéri rendszerben megszilárdult formát a polgári társadalom is jól tudja alkalmazni, legalább a választható törvényes vagyoni jogi rendszerek egyike gyanánt, vagy igazgatási jellegű egység gyanánt, ami a családfő kezelése alá helyezte a házastársak vagyoniát és így kifelé egységként jelentkezett.

2. A *vagyon-elkülönítés rendszere* általában, nem kizárólagosan, azokban a társadalmakban lelhető fel, amelyek *árutermelésre* rendezkedtek be, és amelyek *függetlenséget* kívánnak valamilyen formában biztosítani a *feleknek a legkülönbözőbb okokból.*

A vagyonekülönítő rendszer jellemző volt már a római árutermelő társadalom jogában is a manusos házasságok megszűnése után. A római jog hatására bizonyos mértékig fenntartották ezt a rendszert azok az európai államok is, amelyekben, vagy amelyek részeiben fejlettebb volt a kereskedelem, vagy erősebben élt a fejlett római jog hatása. Ennek szembetűnő vonása a hozományi (dotális) rendszer valamilyen változata.

A magyar házassági vagyoni jog is ismerte a vagyoni-ekülönítési szabályozást több változatban.

Az 1946. évi XII. tv. meghozataláig, a rendi és területi partikularizmus a jellemző. Az 1861. évi Országbírói Értekezlet átmentette a feudális maradványokat. A rendi partikularizmus abban nyilvánult meg, hogy más szabályozás vonatkozott a nemesek, valamint a magasabb szakképzettséget igénylő értelmiségi foglalkozást folytatók (honoráciorok) házassági vagyoni jogi viszonyaira és más a közrendűekre. Utóbbiakon a volt jobbágyságot, városi polgárokat, ipari munkásokat, kereskedőket stb. kell értenünk. A területi partikularizmusra példa a Jászkun Statutum (1799) továbbélése, illetve területi joggá alakulása. A jászok és a kunok házassági vagyoni joga a nemesi jog szerint alakult. Később, pedig ezen a területen, akár ezekhez a népcsoportokhoz tartozott valaki, akár nem, ha itt élt, a statutum rá is vonatkozott. A nemesekre, honoráciorokra és a jászkunokra az 1. pontban kifejtettekkel ellentétben éppen az a jellemző, hogy a házassági vagyoni jog a *vagyon-ekülönítés elvére* épült, egyértelműen. A házasságkötésnek nem volt közvetlen hatása a házastársak vagyoni jogi viszonyaira. Azonban fő szerzőnek a férjnek kellett tekinteni; vélelem szolgált emellett, hogy a vagyonszaporulat a férj tevékenységének az eredménye (praesumptio Muciana) és a feleség a házasság alatt szerzett vagyoni ből ebben a körben nem részesült.⁹ Eszerint, ha a házasság megszűnt, a szerzett vagyoni csak akkor illette a feleséget, ha *örökölhetett* a férje után, vagyis a férj halálával történő házasság-megszűnés volt az egyik módja annak, hogy a feleség részesedjék a szerzett vagyoni ből. Szerződéssel természetesen kiköthető volt, az ún. közszerzemény. Törvényerejénél fogva is fennállott akkor, ha *kizárólag* a feleség tevékenysége ill. vagyona volt az alapja a szerzeményi vagyoni nak. Ezt a körülményt azonban neki kellett bizonyítania. Ugyanakkor kiköthető volt az „általános vagyoni közösség” is. Mindezekről bővebben később lesz szó.

3. A szerzeményi közösség legfontosabb jellegzetessége, hogy a házastársi együttélés idején szerzett vagyoni, a házastársak közös tulajdonába kerül, és a

legkülönbözőbb megoldások adódhatnak arra nézve, hogy mi marad, vagy kerül mégis külön tulajdonba; hogyan alakul a kívülállókka kötetendő ügyletekre alkalmazandó szabályozás és a házastársak vagyoni felelőssége. Általános jellemzője, hogy a házasságkötéstől a vagyontársaság megszűnésig szerzett vagyon, a házastársak közös vagyona. A szabályozástól függ, hogy van-e jelentősége a szerzés módjának és jogcímének.

4. Az eddig ismertettek legkülönbözőbb vegyes változata talán a leggyakoribb. Ilyen megoldás, pl. amikor is az ingóság akár megvált valamelyik fél tulajdonában, akár közösen vagy külön-külön szerezték – közös vagyon, viszont másként alakul az ingatlan vagyon sorsa!

5. Az ún. *közszerzemény*, egy sajátos vagyoni jogi rendszer. Ez nálunk a polgárság tipikus vagyoni jogi rendszere volt, de érvényesült az ipari munkásság és a parasztság körében is, vagyis az ún. közrendűek házassága esetén. Hosszú fejlődés eredménye volt az ún. *értéktöbbleti elven alapuló, legutolsó változata*. Ennek lényege az volt, hogy a feleknek a házasság előtt megvált vagyona külön vagyon maradt. A házasság fennállása alatt, a saját vagyonával és a keletkezett vagyonszaporulattal, pedig az a fél rendelkezett, akinek a vagyon volt, ill. aki azt szerezte. A házasság megszűnése esetére, a hiányzó különvagyon pótlása és az adósság levonása után megmaradt aktív vagyon felére tarthattak igényt a házastársak kölcsönösen. Ki-kinek a másik fél vagyonában keletkezett szaporulat felére. Szerző félnek ez esetben is a férjet vélelmezték, sőt az 1881: XVII. tv. (Csődtörvény) a házastársak birtokában levő összes vagyon tulajdonosának a férjet tekintette, ha az ő adóssága miatt kellett foglalni. Hasonló szellemben rendelkezett a 1881: LX tv. (Végrehajtási törvény). Véleményem szerint a hitelezők védelme érdekében. Tehát ez nem vagyonegyesítő rendszer, nem tulajdonközösség a házasság fennállása alatt sem, noha volt ilyen álláspont is. Annak ellenére nem az, hogy a házastársat csak a házasság megszűnésekor illetve követelési jog – kötelmi jogi igény formájában.¹⁰

Ez az ötödik említett vagyoni jogi rendszer, akár vagyonegyesítésnek látszik, akár vagyon elkülönítés formáját ölti is magára, ténylegesen *mindenképpen a férj kezelése alatt egyesítette a vagyont* az adott gazdasági, társadalmi berendezkedés mellett. A nő számára vagy egyáltalán nem hagyott vagyonrészt, vagy csupán abban a vagyonban engedett függetlenséget, ami a házasság megkötése előtt kizárólag az ő tulajdona volt, illetve amit a házasság fennállása alatt

esetleg ő szerzett. Azt viszont bizonyítania kellett, hogy az ő tevékenységének eredménye a szerzemény, mert a vélelem a férj szerzése mellett szólt.

A férj a tőkés gazdálkodási renddel összeegyeztethető ügyleteket szabadon megköthette akkor is, ha azzal a vagyont kockáztatta. Bizonyos fokú védelmet nyújtott az ingyenes elidegenítéssel szemben az, hogy ilyen ügyletet a férj a saját vagyona terhére, a saját részesedése terhére létesíthetett és a feleség – a jogait sértő intézkedések ellen – kielégítést kérhetett a férj különvagyonából is. Amennyiben ez nem lett volna elegendő, úgy a megajándékozottól is.

A közszerzemény intézményének és a teljes vagyon-elkülönítési megoldásnak is, voltak olyan kifejezetten a *feleség érdekeit* figyelembevevő szabályai, ami adott esetben a nő védelmét szolgálhatta volna, ha nem lett volna szakadék a szokásjog, bírói alkotta jog, helyi-közzel törvényi szabályozás és a való élet kényszerítő ereje között.

Ilyen szabály volt, hogy bár a férj volt a családfenntartó, családfő, de nem volt férji hatalma a feleség felett. A házasság nem érintette a nő önálló jogalanyiságát. Saját vagyonával szabadon rendelkezett. Ahhoz, hogy a férjnek átengedje vagyonának kezelését külön megbízás volt szükséges, vagy legalább is ráutaló magatartással történő átengedés. Ezt a kezelési jogot bármikor vissza lehetett vonni. Sőt e visszavonási jogáról le sem mondhatott érvényesen. Vita esetén vélelem szólt amellet, hogy a házasság megszűnésekor meglévő vagyont a közszerzemény átadására köteles fél a házasság alatt szerezte. Ugyancsak a közszerzemény kiadására köteles fél, rendszerint a férj, külön vagyona értékéből kellett levonni azt is, amit a házasság ideje alatt eltékozolt, élők közötti jogüggyellett ingyenesen másoknak juttatott; vagy egyébként szándékosan apasztotta a vagyont.

Kiegészítette még nálunk mindkét megoldást, tehát a vagyonekülönítő és a közszerzeményi megoldást egyaránt a hitbér és a hozomány intézménye. A hitbér a feleséget illette meg törvényerejénél fogva vagy megállapodás szerint (írott hitbér) a házasság megszűnésekor, arra az esetre, ha a házastársi magatartás követelményeit a házasság tartama alatt nem szegte meg. Ennek kiadása az örökséget is terhelte abban az esetben, ha a feleség nem örökölt legalább annyit, amennyi a hitbér értéke volt. A hitbér törvényes összege attól függött, hogy főnemes, köznemes, honorácior, városi polgár, földműves volt-e a házastárs, vagyis milyen volt a társadalmi állása. (A törvényes hitbér intézményét is az 1946. évi XII: tv. törölte el.)

A *hozomány* volt az a vagyontárgy vagy vagyontárgyak összessége, amelyet a feleség vagy harmadik személy adott a férjnek, szerződésileg, a házasság anyagi terhei viselésének megkönnyítésére. A férj gazdálkodhatott ezzel a házasság ideje alatt, hasznait szedhette, ugyanakkor a házasság megszűnése után az állagot köteles volt visszaadni. Van olyan nézet a jogirodalomban, amely alkalmasabbnak találná ezt a kifejezetten családjogi jogintézményt a házasság élet anyagi gondjainak enyhítésére, mint a Ptk.-ban szabályozott ajándékozási szerződést.¹¹

Ugyancsak lehetőség volt ebben az időben arra, hogy a házastársak házassági vagyoni viszonyaikat *szerződéssel rendezzék*, és pedig a törvénytől eltérő módon. Tehát nem csupán a szabályozott variánsok választhatóságáról volt szó.

6. A *szerzeményi osztatlan közös tulajdon* a magyar szabályozás jellegzetes vagyoni rendszere az 1952. évi IV. törvény 1953. január 1. napjával történt hatálybalépése óta. Elvi alapja az, hogy a házasság olyan szövetség, melyben a felek egyenjogúak, mindkét fél munkája egyaránt fontos a család szempontjából és nem mutatható ki, hogy ki milyen vagyoneértékkel járult hozzá tevékenysége alapján a házasság fennállása alatt keletkezett vagyonhoz, tehát az, a házastársak osztatlan közös tulajdona.

A Csjt. megalkotása idején ezt a vagyonközösségi megoldást indukálta az a kíváncsiság is, hogy a házasság tartós, lehetőleg egész életre szóló legyen. Úgy vélték, hogy a család funkcióinak betöltéséhez biztosabb alapot nyújt egy olyan egységes vagyoni, amelyben mindkét fél egyaránt tulajdonosi jogokkal bír, és lényegesebb kérdésekben együttesen rendelkezik. Ezzel kívánták alátámasztani családon belül, a házastársi egyenjogúságot is, minthogy ebben az időben többnyire csak a férj volt a kereső fél, illetve a feleség, ha folytatott is kereső foglalkozást, lényegesen kevesebbet keresett.

A házastársak osztatlan szerzeményi tulajdonközösségének a jelenlegi változatát korábban kifejtettem. *Most tehát arra tennék javaslatot, hogy a magam részéről mit látnék célszerűnek egy új szabályozásban.*

Ebben a kezdeti időszakban – mint már említettem – igen szűkszavú rendelkezést tartalmazott a törvény a házastársak vagyoni viszonyaira nézve, de határozottan megtiltotta, hogy a törvényes rendtől a házastársak eltérjenek.

A fent vázolt torzítónak is mondható leegyszerűsítés mellett nagyjából tehát 6-féle főirányzatú szabályozást tudok elképzelni, annak előrebocsátásával,

hogy különösebb indokolás nélkül is belátható; a mindennapi élet folyamatai, a gazdaság működtetése, meglehetősen sok kockázatot rejtene magában, ha a házastársak az ő belső jogviszonyukban, másokra is kihatóan, olyan változatos megoldásokat alkalmazhatnának, amelyek azok számára teljességgel átláthatatlanok volnának. A szabályozásban *el kell kerülni a vagyoni felelősség ingoványos talajra vitelét*. Ugyanakkor a közérdekű követelmény mellett lehetővé kell tenni, hogy a házastársak egymás között többféle megoldást is alkalmazhassanak. E megoldásoknak azonban nemcsak a *kívülállók* érdekeit nem szabad sérteni, hanem az *egymásnak* való kiszolgáltatottságot is el kell kerülni.

A mai szabályozásunk szerint tehát a házastársak számára 2 lehetőség van.

1. *Szerzeményi osztatlan tulajdonközösségi rendszer, a taxative felsorolt különvagyonnal;*

2. Ugyanakkor a Csjt. 27. §. (2) bek. szerint, „...egymás közötti *vagyoni viszonyaikat* – a házassági életközösség tartamára – szerződéssel rendezhetik. A szerződésben *e törvénytől eltérően* határozhatják meg, hogy mely vagyon kerül a közös, illetőleg a különvagyonba.”

Amint az a korábbi ismertetésből kiderül jelenleg az első a törvényes vagyoni jogi rend, amelyet egyre részletesebben szabályozott a jogalkotó, de számos problémát a bírói gyakorlatra hagyott.

Alternatív lehetőségként kidolgozandónak vélnék egy, a Csjt. meghozatalát megelőző időben alkalmazott házassági vagyoni jogi megoldáshoz hasonló szabályozást is. Azért gondolom csupán *csak hasonlónak*, mert az idő túlhaladta – mondhatni szerte Európában – annak sarokpontjait. Ma már nem egyedül a férj kötelessége eltartani feleségét és gyermekeit, ezért nem illetheti meg egy sor – ezzel a kötelezettséggel szükségképpen együtt járó jogosultság és a javára, vagy mindkettőjük terhére szóló vélelem, amelyekről korábban röviden írtam.

Az un. „közszerzemény” intézményéről van szó. Ennek *jogi magvát felhasználhatónak vélném*, azonban figyelemmel arra, hogy több évszázados gyakorlat alakította, el kell kerülni, hogy az ezzel kapcsolatos, korábbi bírói gyakorlat visszatérjen. Ezért az elnevezése helyett is alkalmasabbat kell találni. Erre a meggyőződésre vezetett már az a fogalom meghatározás is, ami ennek az intézménynek a végső stádiumában kialakult. Ez a következőképpen hangzott: „Közszerzemény az egyik házastárs törvényen alapuló követelése arra, hogy a másik házastárs vagyonában a házasság tartama alatt beállt szaporulatnak a felét reá ruházza”.¹² Az elnevezés közös szerzésre utal, mégpedig a dologi

jellegű reálszerzésre, azonban ez a végkifejletben már nem az volt, hanem a közös munkálkodás elismerése, az együttélés vagyoni többleteredményére szóló követelési jog. Ez a követelési jog azonban a régi jog szerint több olyan jellegzetességgel bírt, ami anomáliákat szülhetett¹³. Az egyik az elévülési lehetőség, a másik, hogy a hitelezők kielégítését követő sorrendben lehetett kérni és ingó vagyon esetében egyáltalán semmilyen biztosítéka nem volt a házastársnak, ami jelezte volna az ő közszerzeményi várományát. Ingatlan esetében elvileg ott volt a telekkönyvi nyilvántartásba való bejegyzés lehetősége, de csak akkor lehetett a közszerzeményi igényt bejegyezni, ha a telekkönyvi tulajdonos hozzájárult vagy keresetet kellett indítani a bejegyzés érdekében.

Ez a jogintézmény arra épült ugyan, hogy mindkét fél önálló jogalany, a saját vagyonával rendelkezik, azaz vagyonekülönítő rendszer alapján, de tudomásul veszi mindkettő munkavégzését, tevékenységét és ezért kölcsönösen követelést enged a vagyonszaporulatok felére. Ez a megoldás a piacgazdaság viszonyai között igazságosnak látszik, mint választható vagyoni jogi rend.

Nem volt feladatomból a részletek kidolgozása azt azonban jelzem, hogy a jelenlegi gazdasági berendezkedés mellett fokozottan oda kell figyelni a különféle adótörvényekre, amelyekből kikövetkeztethető egyértelműen, hogy melyek azok az anyagi javak, amelyek a család létfenntartását szolgálják, és azok, amelyek nem fogyasztási célúak, hanem termelési (vállalkozási) jellegűek. Ezek szétválasztása különösen a kívülálló hitelezők védelme és a család védelme, a két érdek összeegyeztetés szempontjából is lényeges és szabályozást kíván, részben a Csjt.-ben, részben a végrehajtási jogban is.

Ha a törvényben legalább fő vonásokban szabályozott vagyoni jogi rendről van szó, és csupán ebből kell választani, talán kevesebb konfliktust szül a leendő házastársak között, mint az előzetesen vagy a házasság alatt kötendő szerződés, pláne, ha annak semmilyen tartalmi korlátja nincs. Ez a reményem nem jelenti azt, hogy ki akarnám iktatni a házastársak szabad belátásán alapuló szerződését. Ezekről a problémákról, az V. részben lesz szó.

Az említett 2 választható renddel kapcsolatban azonban – kívülálló személyek védelme érdekében – fontosnak tartom, hogy valamilyen módon megismerhető legyen mások számára a felek választása. Ugyanez a gond a házastársi, szabadon meghatározható tartalmú, vagyoni jogi szerződéssel kapcsolatban is jelen van.

Ennek módja lehetne a bírósági nyilvántartás, valamint a szerződések letétbe-helyezése ugyancsak a bíróságoknál. A gondolat nem új.¹⁴ A *változtatgatásokat* korlátozni kellene, és szükséges volna annak kimondása, hogy a változtatásnak a hitelezőkkel szemben *visszaható hatálya nincsen*.

V.

Amint az, az eddig írottakból kiderül, a házastársak vagyoni viszonyainak rendezésénél 3 megoldás látszik, leginkább alkalmasnak és célszerűnek, véleményem szerint. Szabályozna a törvény kétféle vagyoni jogi megoldást, melynek *kidolgozott változatai* közül a házastársak választhatnának. Ezek lennének a következők: 1. *szerzeményi osztatlan közös tulajdon*, 2. *vagyonekülönítési rendszer* a másik fél vagyona *szaporulatának felére vonatkozó követelési joggal* és a 3. lehetőség volna a *házastársak által meghatározott tartalmú, vagyoni jogi szerződés*.

A továbbiakban a házastársak vagyoni jogi szerződéseinek, részben *alaki*, másrészt *tartalmi* vonatkozásaival kívánok foglalkozni, előbb azonban röviden, áttekintem a házastársak, azon nevesített szerződéseit, amelyeket a Csjt. illetve végrehajtási rendelete megemlít.

Továbbra sem a törvény szól a házastársak között köthető *egyéb szerződések-ről*, hanem a 29/1997 (XII. 12.) IM rendelettel módosított, 4/1987. (VI. 14.) IM rendelet, mely a Csjt. 1986. évi IV. tv.-nyel történt módosítása végrehajtási rendelete (továbbiakban Vr.) sorol fel még néhányat. A Vr. 3. § (2) bekezdése szerint a házastársi életközösség fennállása alatt kötött adásvételi, csere, ajándékozási és kölcsönszerződését is a Csjt. 27. § (2) bek.-ben meghatározott szerződésnek kell tekinteni. Ez a rendelet pusztán az alaki érvényességi kellékek speciális előírásaira utal. Arra, hogy ezeket a szerződéseket is, közokiratba vagy jogi képviselő által ellenjegyzett magánokiratba kell foglalni. Maga a törvény [Csjt. 27. § (3)] veszi ki azonban, az alaki érvényességi feltételek alól, az *ingó* dolgokra vonatkozó *ajándékozási szerződést*, ha az ajándék átadása megtörtént. Ugyancsak kivételes elbírálást szán az életközösség megszakadása után keletkezett és a *közös vagyon megosztása* tárgyában létrejött megállapodásnak. Ehhez szintén nem szükséges még írásbeli forma sem, nemhogy annak valamely minősített változata, de még az a további feltétel sem, hogy a megállapodásnak megfelelő tényleges helyzet létrejöjjön.

Jelenleg tehát, ezeket a szerződéstípusokat, megállapodásokat említi, külön a jogszabály. Ezek mellett lehetnek olyanok, amelyek nem irányulnak másra, mint a törvényben egyébként is különvagyonnak minősített vagyon rögzítésére. Ilyen szerződés megkötése az 1986. évi IV. tv.-nyel történt módosítás előtt, sem lett volna jogszabályellenes, minthogy nem változtatta volna meg a Csjt. vagyonközösségre vonatkozó szabályait. A közfelfogás azonban a házastársak között szükségképpen megkívánt kölcsönös bizalom megkérdőjelezésének tartotta volna. Ez a szó – dogmatikai értelmében – nem is szerződés, csupán a *másik fél által is elismert felsorolása annak*, hogy pl. milyen vagyontárgyakat, vagyoni értékeket hozott a házasságba az egyik vagy a másik fél. Az ilyen – mindkét fél által aláírt nyilatkozat megkönnyítheti a bizonyítást egy esetleges vita során. Tekintettel arra, hogy a vita nem minden esetben a házastársak között folyik, folyhat, hanem vagy az egyik házastárs és a másik házastárs örökösei vagy a volt házastársak örökösei között, célszerűségi okokból megnyugtatóbb volna, ha a vagyonnal kapcsolatos olyan nyilatkozatokat, amelyek a törvénynek megfelelően csupán rögzítik valamelyik fél különvagyonát, akkor is *legalább teljes bizonyító erejű magánokiratba* foglalnák azt.

A jelenlegi Csjt. szabályozás két változatot emel ki a házastársak vagyoni helyzetét érintő szerződések közül, a következők szerint: „A házasulók a házasságkötés előtt, valamint a házastársak az egymás közötti vagyoni viszonyaikat – a házassági életközösség tartamára – szerződéssel rendezhetik. A szerződésben e törvény rendelkezéseitől eltérően határozhatják meg, hogy mely vagyon kerül a közös-, illetőleg a különvagyonba”. [Csjt. 27. § (2)]. Külön rendelkezés szól ugyanezen alanyok között, a házasság felbontása esetére köthető azon szerződésről, amelyben rendezhetik a közös lakás további használatát.

Ami a házastársak valódi vagyonjogi szerződését illeti, a következőket kell figyelembe venni. Ha 1986-ra a gazdasági élet változásai, újabb jelenségei miatt a lakosság igényeli a házassági vagyonjogi szerződések kötésének lehetőségét, mert ez által látja biztosítotttnak méltányos érdekeit, akkor a jogalkotó azt nem tagadhatja meg. Mindenesetre ez az igény több tényező megjelenését mutatja:

a) a korábbinál még jelentősebb magánvagyon halmozódott fel egyes rétegek körében;

b) növekedett a magánvállalkozások száma és ezzel együtt a kockázati tényezők;

c) ugyanakkor gyarapodott azoknak a családoknak a száma, amelyeknél a családi léthez szükséges lakhatási lehetőség megteremtése is súlyos erőfeszítések árán történhet meg;

d) a házasságok felbomlásának száma évek óta igen magas szinten van és ennek következtében számos, súlyos vagyoni jogi vita keletkezik. Vagyis bármennyire kívánatos lenne az egy életre kötött házasság, az gyakorta nem valósul meg, bizonytalan anyagi helyzetbe sodorva ezzel az egyik felet vagy sok esetben mindkettőt.

Nem hallgatható el, hogy a házassági vagyoni jogi szerződés lehetősége, kívülálló *harmadik személy szemével mérlegelt és a házastársak jól felfogott anyagi érdekein alapul*. Azon érzelmi közösség és kötődés védelme érdekében, amely általában a házasság alapja, ki kellett volna dolgozni a törvényben, a szerződés hiányában is érvényesülő *törvényes érdekvédelmet, garanciákat*. A házastársaktól ugyanis gyakorta nem várható el a mindkettőjük méltányos érdekét figyelembevevő objektív szemlélet, különösen a házasság megromlásának folyamata alatt vagy egy bontóper során, nem. A kívülről kiegyensúlyozottnak látszó házasságban is jelentős lehet egyik fél részéről az elfogadhatatlan ráhatás.

Az a körülmény, hogy a törvény nem szab határt a különvagyonba sorolható vagyontárgyaknak, előidézheti az egyik fél kiszolgáltatottságát. Nehéz ugyanis a szerződési akaratnyilatkozat valós motívumait megtalálni. Ezen a gondon csak keveset enyhít, hogy a törvény rendelkezéseitől eltérő különvagyonról szóló szerződést, legalább jogi képviselővel ellenjegyeztetni kell, vagy közokiratba kell foglalni. Az ügyvéd vagy más jogi képviselő lehetősége igen korlátozott e tekintetben. Ha valami méltánytalanságot észlel, legfeljebb azt teheti, hogy – némi győzködés után – megtagadja a közreműködést.

Úgy tűnik, nem védi kellőképpen a törvény – e tekintetben – a gyermeket sem. Igaz ugyan, hogy a szülőket a szülői felügyelet körében törvény erejénél fogva gondozási, nevelési, tartási stb. kötelezettség terheli a gyermek javára, nem mindegy azonban, hogy ennek mi szolgáltatja az anyagi alapját. Közös vagyon – amit a szülők közösen kezelnek, amivel csak közösen rendelkezhetnek – vagy olyan külön vagyon, amit az egyik fél akkor idegenít el, terhel meg minden korlátozás nélkül, amikor azt jónak látja. Mindezek figyelembevételével fontosnak tartanám, hogy *a család lakhatási lehetőségét biztosító és a házasság ideje alatt közösen szerzett házat, lakást ne lehessen szerződéssel kizárólag az egyik házastárs külön tulajdonába adni*.

Mondhatnánk azt is, hogy jelenleg a házassági vagyoni szerződést tekintve, abszolút mértékű a *diszpozitivitás*. A jogász gondolkodását azonban zavarja a 27. § (2) bek. utolsó mondata. Ami szerint: „A szerződésben e törvény rendelkezéseitől eltérően határozhatják meg, hogy mely vagyon kerül a közös, illetőleg a különvagyonba.” Ez a kitétel felfogható értelmezési rendelkezésnek is vagy felesleges túlmagyarázásnak. Az utóbbi nem jellemző egy átgondolt jogszabály szövegezésre. A magam részéről csak azt a következtetést tudom levonni, hogy a jogalkotó ezzel a kitéttel elsősorban az egyes vagyonrészek sorsával kapcsolatos szerződési meghatározásra gondolt. Ha a felek ennek kapcsán nem kötelesek sem a közös szerzemény 50–50 %-os arányára figyelni, sem pedig a különvagyon törvényi felsorolására, akkor természetesen a részesedési arány jelentősen el is térhet az alapesetként szabályozott helyzettől. Ez ellen, általában nem lehet kifogást, emelni. Azonban nem véletlenül kerülhetett a törvény szövegébe (akkor még a Csjt. 1. § (2) bek.-be) az, az alapelv, miszerint „.... a törvényben megállapított jogokkal és kötelezettségekkel, társadalmi rendeltetésüknek megfelelően kell élni”. Ha figyelembe vesszük még a törvény egyéb rendelkezéseit is, azt kell megállapítani, hogy *nem kívánt a jogalkotó lehetővé tenni olyan általános szövegű megállapodást, mely szerint a házastársak egyszerűen abban állapodhatnak meg, hogy szerzeményi tulajdonközösségi vagyonukból, a házasság megszűnése esetére (legyen az, bontás, haláleset, érvénytelenítés), 1/3 – 2/3 rész, illetné meg, egyik-egyik felet.*

Ugyanúgy *nem lehet* ebből a szabályozásból a *teljes vagyon elkülönítési* általános megállapodási lehetőséget sem kiolvasni. Már korábban írtam róla. Itt csak példaként említeném meg azt az egyáltalán nem képtelen esetet, hogy az egyik félnek nincs vagyona, esetleg csak keresménye, a másik jelentős, hasznot hajtó anyagi javakkal rendelkezik. Ugyanakkor – helyesen – a *házastársi életközösség és az ennek megfelelő magatartási követelmény mindkét félle szemben azonos, mindkettőnek egyaránt törekednie kell a normális életvitel keretében mindent megtenni egymás támogatására és a család érdekében, gyermekeik ellátásáról gondoskodni stb.*

A magam részéről nemhogy kiolvasni nem tudom a jelenlegi szabályozásból a teljes vagyon-elkülönítés lehetőségét, amely semmilyen formában nem fejezi ki a család érdekében kifejtett közös tevékenységet, hanem, javasolni sem tudnám a jövőre nézve.

Ez a házassági vagyoni szerződés semmilyen vonatkozásban nem kidolgozott. Az alaki feltételek megszabásán túl, csupán abból lehet kiindulni, amit a jelenlegi Csjt. 31. § (5) bekezdése mond: „ A házastársak közötti vagyoni viszonyokra (házassági vagyoni szerződés, a házastársi közös vagyon megosztására vonatkozó egyezség, a közös lakás használatában történő megállapodás stb.) a Polgári Törvénykönyv rendelkezéseit is megfelelően alkalmazni kell. A bíróságnak gondoskodnia kell arról, hogy a vagyoni igények rendezésénél egyik házastárs se jusson méltánytalan vagyoni előnyhöz.”

Vagyis a jogalkotó nem akarta a Ptk.-beli szabályok betű szerinti alkalmazását, hiszen *megfelelő* alkalmazást ír elő, valamint azt, hogy a bíróságnak gondoskodnia kell a *méltánytalan* vagyoni előnyök kiküszöböléséről.

Mínthogy a jelenlegi szabályozás mellett, csak különféle vagyontárgyaknak egyik vagy másik alvagyonba való sorolását tudom elfogadni, ezen szerződésekre nézve konkrét esetben, nagyon jól alkalmazhatóak a szerződés létrejöttére, értelmezésére érvénytelenségére vonatkozó szabályoknak *egy része*. Mindenképpen ki kellene mondani, hogy a házassági vagyoni szerződés csak *személyesen köthető* meg a felek részéről. Hasonló rendelkezés volna szükséges a választható, törvényben szabályozott, második vagyoni rendszerrel kapcsolatos megállapodásról, amely szintén ugyanolyan alaki kellékek megtartásával volna érvényes, mint a házastársak vagyoni javakat érintő szerződésai általában.

Változatlanul maradna az a bevett szabály, hogy a házassági vagyoni szerződés a házasságkötés előtt is köthető (ugyanígy a lakáshasználatra vonatkozó szerződés is), azonban rendezni kell a *kiskorúak*, valamint a *korlátozottan cselekvőképes nagykorúak* által köthető szerződés érvényességi feltételeit is. Kiskorú személy jelenleg 16-18. éves kora között gyámhivatali engedéllyel köthet házasságot. A házasságkötéssel nagykorú lesz.

A 18. éves kor előtt kötött házasságoknál és a korlátozottan cselekvőképes nagykorúaknál többféle megoldás kínálkozik. Így:

1. Kiskorú személy, házasságkötése esetén is csak 18. életéve betöltése után köthet házassági vagyoni szerződést;

2. Kiskorú és házasságkötés folytán nagykorúvá vált fél, 18. éves koráig törvényes képviselőjének együttes jelenléte, valamint gyámhivatali hozzájárulás szükséges a házassági vagyoni szerződés kötéséhez.(házasságkötés előtti vagy utáni szerződés)

Korlátozottan cselekvőképes nagykorú személy szabadon köthet házasságot. A házasságkötés által azonban nem lesz teljesen cselekvőképes. Az általa kötendő házassági vagyoni jogi szerződésénél ismét 2 lehetőséget javasolnék:

1. Korlátozottan cselekvőképes nagykorú személy, nem köthet ilyen szerződést vagy
2. Korlátozottan cselekvőképes nagykorú és törvényes képviselője együttes jelenléte, valamint gyámhivatali hozzájárulás, szükséges a szerződés érvényességéhez.

Az *alaki kellékek tekintetében* szigorítást tartanék szükségesnek ezen, ritkán előfordulható, de fokozott figyelmet érdemlő szerződéseknél. Ezeket *közokiratba* kellene foglalni.

Ugyanígy helyesnek tartanám az olyan házassági vagyoni jogi szerződések *közokirati* formához kötését, amelyek csupán olyan általános megállapodást tartalmaznának, mely szerint a felek a házastársi *vagyonközösség keletkezését kizárják*. Az ilyen szerződések tartalmi kellékeként, *szükségképpen* *elemeként kellene szabályozni a háztartás költségei viselésének rendezését*. Hasonlóan *közokirati* formához javasolnám kötni azon szerződéseket, melyek tartalma arra irányul, hogy a felek bár az általános törvényi vagyoni jogi feltételeket választják, de a *vagyonközösség megszűnése esetére nem 50 – 50 %-os megosztást* kívánnak érvényesíteni. Ugyanígy szabályozandó a választhatónak javasolt megoldás abban az esetben, ha a *vagyonszaporulatnak nem a felére* kíván igényt tartani a házastárs.

Egyebekben tartalmilag a *diszpozitivitást* csak a Ptk. érvénytelenségre vonatkozó szabályai *korlátoznák* és a korábban már javasolt tétel, hogy a házasság alatt nem különvagyomból szerzett, a család lakhatását szolgáló *lakás*, közös vagyon marad. El lehet gondolkodni azon, hogy *vagyon-elkülönítés* esetén milyen megoldás lenne célszerű *családvédelmi okokból*.

Lehet, hogy túlzottan védem a közös lakás célját szolgáló ház, lakás közös vagyoni jellegét. A megoldás függ attól is, hogy milyen szabályozást kap a házastársak házasság felbontása utáni lakáshasználata.

Tartalmilag elképzelhető még, hogy a házastársak *kifejezetten haláluk esetére* kívánnának valamilyen speciális kikötéssel élni.

Ezt a variációt vagy el kell kerülni, vagy ennek a résznek *közüvégrendeleti* formát kellene adni. További kérdés, hogy az ilyen kikötés mennyiben sértheti a kötelesrészre jogosultak érdekeit. Lesz-e az új Ptk.-ban kötelesrész, mert ha

igen, akkor úgy vélem, hogy a kötelesrészt sértő kikötések annak erejéig szintén érvénytelenek.

Az érvénytelenség jogkövetkezménye a házassági vagyoni jogi szerződés esetén szintén rendezendő volna. Egyik megoldás lehet az „*in integrum restitutio*” csak az a kérdés, hogy ez, adott esetben annak az állapotnak a helyreállítása-e, *ami a törvényes vagyoni rend szerint kialakult volna* – tekintettel arra, hogy itt egy folyamatos jogviszonyról van szó, amiben a felek helyzete nap, mint nap alakul – vagy más megoldás szolgálja az érvénytelenségre hivatkozó fél érdekeit. Kevés a joggyakorlat ahhoz, hogy a Ptk.-ban szabályozott jogkövetkezményen túl mást lehessen javasolni, azt azonban mondanom sem kell, hogy az állam javára történő marasztalás, teljességgel összeegyeztethetetlen, ezzel a jogviszonnyal.

A szerződés *hatályának kezdete* – ha másképpen nem rendelkeznek – a házastársi együttélés kezdetének napja, vége pedig a *házastársi vagyoni közösség megszűnésének* napja, amely a jelenlegi szabályozásnak megfelelően, a házasság megszűnése (érvénytelenítése), a házastársi vagyoni közösség bírói megszüntetése, ill. a házastársi életközösség végleges megszűnésének napjával eshet egybe.

A Csjt. előtti joggyakorlat csak a házasság megszűnésével vagy az ágytól, asztaltól való végleges elválasztással ismerte el a szerződés hatályának megszűnését. Lehetséges volt azonban *határozott idejű* szerződés kötése is. Az utóbbi megoldásnak nem látom indokoltságát, hiszen módjuk van a feleknek szerződésük megszüntetésre, módosítására, esetleg új szerződés kötésére.

Az, megfontolandó lenne, hogy ha ezeket a szerződéseket *harmadik személyek* érdekének védelme miatt, valóban lététbe kellene helyezni a bíróságnál, akkor a *megszüntetés, a felek személyes és együttes nyilatkozata alapján* is rávezethető legyen.

Ki kell mondani, hogy az új szerződésnek és a szerződés módosításának, stb. *visszaható hatálya* nincs, harmadik személy követelési jogát illetően.

Ugyancsak az említett indokolás szerint, a gazdasági viszonyok fejlődése növelte a magánszemélyek vállalkozásainak kockázatát és anyagi felelősségüket is. „A felelősségnek az ilyen tevékenységet nem folytató házastársra való kiterjesztése azzal járhat, hogy az anyagi felelősséget ténylegesen csupán neki kell viselnie a házastársa sikertelen gazdasági tevékenységéért.” – mondja az indokolás. A módosítás, a házastársak illetve leendő házastársak közötti szer-

zódéskötés lehetőségével kívánja mentesíteni, a vállalkozásban részt nem vevő házastársat, a harmadik személyekkel szemben egyébként fennálló, vagyoni felelőssége alól. Azáltal, hogy nem korlátozza semmilyen mértékben, a vállalkozásban részt nem vevő házastárs tulajdonába adható különvagyon mértékét, akaratlanul is olyan felfogást tükröz, mintha lehetőséget kívánna adni egy korlátlan vagyonmentéshez.

Polgári jogi szabályaink és a joggyakorlat is arra az elvre épül, hogy a másokkal szemben fennálló tartozás elől *tilos a fedezetet elvonni*. Ezt a kétségkívül piaci viszonyok között kialakult, és éppen a forgalom biztonságát szolgáló vagyoni jogi szabályt, ma is őrzi a Ptk. 203. § (1) bek.-e. Nem minősíti ugyan az ilyen szerződést – mint jogszabályba ütközött – semmisnek, hanem csupán a hitelező, harmadik személy irányában hatálytalannak. Kimondja, hogy „Az a szerződés, amellyel harmadik személy igényének kielégítési alapját részben vagy egészben elvonták, e harmadik személy irányában hatálytalan, ha a másik fél rosszhiszemű volt, vagy reá nézve a szerződésből ingyenes előny származott.” A második bekezdés pedig, a következőképpen szól: „Ha valaki hozzátartozójával köt ilyen szerződést, a rosszhiszeműséget, illetőleg az ingyenességet vélelmezni kell.” A Ptk. 685. § b) pontja szerint a házastárs hozzátartozónak minősül, mégpedig közeli hozzátartozónak. A 203. § (3) bekezdése szerint: „Az a fél, aki a szerződésből származó ingyenes előnytől fel nem róható módon elesett, a harmadik személy irányában nem felel.”

A házastársak szerződése tehát nem szolgálhat fedezet-elvonási célokat, mivel a módosított törvényszöveg rendelkezése értelmében, a házastársak közötti vagyoni viszonyokra, a Polgári Törvénykönyv rendelkezéseit is – megfelelően – alkalmazni kell.

Nem lehet közömbös – a jogalkalmazás szempontjából – a családi jog törvénybe foglalt egyik, újabb alapelve sem, amelynek értelmében, a törvényben megállapított jogokkal és köteleességekkel, társadalmi rendeltetésüknek megfelelően kell élni.

Mindezekből következik, hogy ha a házastársakat az a szándék vezette volna, hogy a velük szemben álló harmadik személy követeléseit elől a kielégítési alapot elvonják, akkor az egymás között kötött szerződésük e harmadik személy vonatkozásában hatálytalan lesz.

„A tartozás fedezetének elvonása” – többször módosítottan – a Btk. Gazdasági bűncselekmények c. fejezetébe is belekerült.

Régi jogunkban, mondhatjuk alapelv volt a vagyon-elkülönítési jellegű szabályozás, amely általában a feleség létalapját a házasságba vitt vagyon erejéig védeni kívánta a férj hitelezőitől. Ugyanakkor a polgárság körében a szerzeményi közösség intézménye azt is kifejezésre juttatta, hogy a házastársak munkájával elért vagyonszaporulathoz mindkettőnek egyaránt joga van, ha megszűnt a házasság. Ha nem szűnt meg, akkor ez is alapja volt a társadalom gazdasági életében résztvevő fél ügyleteinek, minthogy a hasznokat is mindkét fél élvezte.

Eddig arról a házassági vagyonjogi szerződésről volt szó, amelyikről azon túl, hogy köthető és milyen formában érvényes többet nem mond a Csjt. Utal ugyan a Ptk.-ra, amelynek e tekintetben csak a szerződések általános szabályaiból olvashatunk ki erre a jogintézményre részben ráillő szabályokat. Felsorol azonban a Csjt. 1986. évi IV. tv.-nyel történt módosításával kapcsolatos Vr. néhány, a Ptk.-ban részletesen szabályozott szerződést is, mint arról már korábban szó volt. Ezek nem átfogóan érintik a házastársak közötti vagyoni helyzetet, hanem csupán egyszeri szolgáltatáshoz kötődnek. Ezek: a házastársak közötti *adásvételi, csere, ajándékozási és kölcsönszerződés*. Elgondolkodtató, hogy amikor a módosítási tv. indokolása, a magán vállalkozások jelentős terjedéséről szól, és ami valóban be is következett ekkorra – az 1968-as gazdasági reform adta lehetőségek következtében – *kimaradt* a felsorolásból a házastársak között létrejött *tartozás-elismerés*, valamint a Csjté. 8. §. (3) bek.-ben eredetileg szerepelt, házastársak közötti *általános meghatalmazás és annak közokirati követelménye*, vagy a megszüntetett *vagyonközösség visszaállítása*-ról szóló megállapodás.

A vállalkozások jelentős szerepe mellett fontosnak tartom az általános meghatalmazást, amely lehetőséget ad. 3. személyek tekintetében különféle intézkedésekre és így a vállalkozó házastárs ügyintézésben való – jogilag is értékelhető – segítségére.

Azt tartanám helyesnek, ha a házastársak egymás közötti jogviszonyára vonatkozó alaki érvényességi kellékeket, a családi jogra vonatkozó tv. átfogóan szabályoznák, és az egyes szerződési fajtákat is a *tv. sorolná fel*, mégpedig példálózó jelleggel.

Az is megfontolandó volna a jelenlegi bonyolult életviszonyok mellett, hogy nem kellene-e a felsorolás helyett egy általánosabb megfogalmazás miszerint, a házastársak *egymás közötti vagyoni viszonyát érintő jognyilatkozatok érvényességéhez közokirat vagy jogi képviselő által ellenjegyzett, magánokirat szüksé-*

ges. Azokat viszont külön fel kellene sorolni, amelyek csak közokirati formában lennének érvényesek.

Ezek után nézzünk néhány szerződési fajtát, amelyek vagy gyakrabban fordulnak elő a házastársak egymás közötti viszonyában vagy súlyukban jelentősek, ill. érintenek harmadik személyeket is.

A házastársak közötti *adásvétel*, *cseré* talán az a két szerződés, amely eddig a legkevésbé igényelt több figyelmet, mint amennyit a Ptk. szán neki. A jogi megoldás szempontjából különösebben nem jelentős, hogy ezeket, a szerződéseket házastársak kötik vagy idegenek. Természetesen mindkét fél, csak a saját tulajdonát képező vagyontárgyat adhatja el a másiknak, vagy cserélheti el. Mivel azonban a házastársak között mindig feltételezett az érzelmi kapcsolat is, így jelen lehet az illetéktelen befolyásolás lehetősége. Tehát szükséges a szigorúbb írásbeli forma megkövetelése.

A *csereszerződés*nél indokolt volna – ingó dolgok esetére – ugyanolyan kivételt tenni, mint az ajándékozási szerződésnél az már érvényesül, hiszen ez, még kevésbé sértheti a házastárs érdekeit, minthogy visszerthes szerződésről van szó. Ha mégis a cseretárgyak értéke nem egyezik, akkor az értékesebb tárgy az eltérő értékben ajándéknak minősülhet az erre vonatkozó szabályok szerint. Tehát sem a jogi helyzet, sem a felek érdeke nem követel szigorúbb elbánást ingó dolgok cseréje esetén, mint az ingók ajándékozása során.

Vizsgáljuk meg a házastársak közötti ajándékozást.

A házastársak között történő *ajándékozás* körében – amennyiben valamelyik házastárs személyes használatra szolgáló vagyontárgyat ajándékozik a másiknak – úgy ez a vagyontárgy azon a jogcímen különvagyontárgy lesz, hogy annak személyes használatára szolgál. Természetesen ez a szabály csak akkor irányadó, ha a szokásos mértéket nem haladja meg a vagyontárgy értéke, illetve összevetve a két fél vagyoni jutóját, nincs méltánytalanság egyik fél terhére sem. Dogmatikai gondot csak az ajándék fogalma okoz.

A Polgári Törvénykönyv rendelkezései szerint az ajándékozás *conditio sine qua non*-ja, hogy az *csak a saját vagyontárgy rovására* történhet és ingyenesen. Így tehát a házassági vagyontárgy körében is csupán akkor beszélhetünk a házastársak közötti tiszta ajándékozási szerződésről, ha valamelyik házastárs a különvagyona terhére ajándékozta meg a másikat.

Az ingatlan ajándékozási szerződés minden esetben, az ingó dolgokra vonatkozó ajándékozási szerződés, ha az átadás még nem történt meg a házastár-

sak között, vagy a Csjt. szerinti minősített magánokiratba foglaltan érvényes vagy közokirati formában.

A *közös vagyon terhére* történő ajándékozásnak tűnhet a házastársak olyan szerződése, amely, az eredetileg közös vagyontárgyat, valamelyik fél *külön vagyonának minősíti*. Ezt azonban csak fele értékben tekinthetjük ajándéknak, hiszen fele részben a közös vagyomból amúgy is őt illette volna. A közös vagyomból valamelyik házastársat megillető részt, nem tekinthetjük ingyenes juttatásnak. Tehát csak ajándékozással vegyes vagyon-elkülönítésről lehet szó az adott vagyontárgy tekintetében.

A törvényalkotó nem utal arra, hogy ajándékozással vegyes ügyletnek kívánja tekinteni a közös vagyon terhére juttatott különvagyon, így az ilyen szerződést inkább, tekinthetjük ama *sajátos családjogi, sui generis alakzatnak*, amelyben a házastársak meghatározhatják, hogy mi kerül a közös ill. a különvagyonba, és amire az *ajándékozás szabályai részben sem vonatkoznak*. L.: az ajándék visszakövetelésére vonatkozó szabályokat vagy a megajándékozott felelősségét az ajándékozó hitelezőivel vagy kötelesrészre jogosult gyermekeivel szemben. Ismét előkerül a gyermek védelmének hiánya.

Különösen élő problémává válhat ez, ha nem közös gyermekről van szó és így kap lényegesen több különvagyon az a házastárs, amely nem a gyermek vérszerinti szülője.

Az 1986. évi módosítás során hatályát veszítette az a rendelkezés, amely a *különvagyonba utalt* vagyont is elfogadta az egyik házastárs különvagyonának, még ha nem is sorolta fel a különvagyon tárgyai körében. A hatályon kívül helyezés egyébként logikus volt, hiszen a rendelkezés úgy szólt, hogy a különvagyonba utalás harmadik személyekkel szemben nem hatályos. Ennek a rendelkezésnek az alapgondolata nyilván az volt, hogy ilyen formában sem lehet a vagyonszövetséghez tartozó tárgyak körét kívülálló személyek – főleg hitelezők – vonatkozásában, csökkenteni. A különvagyonba utalás, legalábbis ügyleti formáját tekintve ütközött volna a szerződéses rendezési lehetőség szabályozásával. Mégis feltehető, hogy a házastársak egymás *különvagyonába utalnak* hallgatólagosan vagy szóbeli megállapodással egyes vagyontárgyakat. Ez azonban nem eredményezhet mást, mint *használati és kezelési jogot*. Ha rendelkezik is róla a házastárs, úgy kell tekinteni, hogy a másik házastárs kifejezett hozzájárulásával, de közös vagyoni tárgyról rendelkezett. A bírói gyakorlat az ilyen megállapodásokat a házastársak közötti vagyonmegosztásnál veheti figyelem-

be. Ezeknek gyakorlati jelentősége csak akkor van, ha nem személyes használatra szolgáló és szokásos mértékű illetőleg mennyiségű, vagyontárgyról van szó.

Vagyoni súlyát tekintve nagy jelentősége van a *szellemi alkotásokért* járó díj sorsának

A szerződéskötés méltányolandó okának tekinti az 1986. évi törvénymódosítás indokolása a szellemi alkotásért járó díjak esetében azt a helyzetet, ha a korábbi házasság alatt kifejezett tevékenység ellenértéke, az újabb házasság időtartama alatt válnék esedékessé. Ehhez hozzátehetjük még, hogy a házasság esetleges felbomlása miatt később már különvagyon lenne az. A házastársak köthetnek olyan szerződést, amely *e konkrét díj* tekintetében meghatározza a *részesedési arányt*, vagy éppen az új házastársak köthetnek olyan szerződést, amely ezt az összeget különvagyonnak minősíti. Módjában állna az alkotónak az is, hogy a díjból előző házastársát részesítse, de ha közben új házasságot kötött, úgy, hogy a díj közös vagyonná vált, akkor ilyen szerződést már csak az *új házastárs hozzájárulásával* köthetne meg, vagy előbb külön vagyonná kellene tenni a második házasság alatt esedékessé váló, de még az első házasság idején keletkezett alkotás jogdíját. Ellenkező esetben, a jelenlegi szabályok mellett, az alkotó fél a saját külön vagyonával és a közös vagyonból részesüléssel felelne a korábbi házastárssal kötött ügyletért. Eldöntendő volna az is, hogy ingyenesnek tekinthető-e minden esetben az ilyen juttatás. A törvény rendelkezése értelmében – a fent említett esetben – a második házasságban kellene, a díjat közös vagyonnak tekinteni, ha pedig nem kötött újabb házasságot, akkor az alkotó kizárólagos különvagyonna lenne az. Vita esetén kétségtelenül figyelembe vehető a méltányossági szakasz, azonban az volna kíváncsi, hogy erre minél ritkábban kelljen hivatkozni. Ezért indokoltnak tartanám a vonatkozó rendelkezést kifejezetten megtoldani azzal a szabállyal, hogy *különös méltánylást érdemlő esetben a bíró* az idevonatkozó rendelkezésektől *eltérhet*. Nem ismeretlen az ilyen kitétel a törvényben, más vonatkozásban sem.

Sajátos összefüggés van az egyik házastárs által kötött öröklési szerződés és a másik házastárs vagyonjogi helyzete között. Vita van az *öröklési szerződés útján szerzett* vagyon megítélésében. Kétségtelen, hogy hagyatékból való részesedésről van szó, és mint végintézkedésen alapuló juttatás, annak a félnek lenne a különvagyonna, amelyik a szerződés alanya volt. A szerzés azonban korántsem ingyenes. Idős, esetleg beteg emberek kötnek ilyen szerződést, melynek lényege,

hogy eltartásuk, gondozásuk fejében vagy életjáradék fejében teszik – haláluk esetére – örökösükké a velük szerződő személyt. Az csupán szerencse kérdése – és ezt a szerencse elemet a Ptk. nem is titkolja -, hogy milyen költségeket visel az örökös vagy milyen, és mennyi személyes munkát teljesít. A *visszterhesen* szerzett és szerencse útján szerzett vagyon ellenkező házastársi szerződés hiányában közös vagyon. Ezért arra az álláspontra is lehetne helyezkedni – mint ahogyan a jelenlegi bírói gyakorlat teszi –, hogy az öröklési szerződés útján szerzett vagyonnak mindkét fél – így a szerződésben nem szereplő házastárs is – tulajdonosa. Az örökhatály azonban az esetek egy részében csupán a házastársak egyikével szerződik. Ha a másik házastárs is örökös lesz, *nem tartottuk tiszteletben az örökhatály végakarátát*. Ez az a mozzanat, ami nagyon zavaró a bírói gyakorlatban. Más kérdés miként kell kompenzálni a szerződés alanyaként nem szereplő házastárs tevékenységét, áldozatvállalását? Ha a házastársak közösen teljesítik a feltételt, közös keresményük terhére szolgáltatják a tartást vagy életjáradékot, személyesen gondozzák a rászoruló, vagy éppen az teljesít többet, aki nem szerepel a szerződésben. Méltánytalanságok elkerülése végett részére meg kell téríteni az örökhatályra fordított *kiadások felét és a végzett munka* minőségének, mennyiségének megfelelő méltányos összegét. Hosszú ideig tartó és különösen nehéz vagy odaadó gondoskodás esetén az sem lenne jogellenes, ha egyéb közös vagyon terhére – a gondozást, tartást munkájával megvalósító fél – az örökség értékének felét elérő mértékű juttatást kapna, mivel lényegében ő teljesít a szerződő helyett, de nem öröklés jogcímén.

Véleményem szerint az örökhatály végakarátát tiszteletben kell tartani. Az lehet az örökös, akit ő a tartás ill. életjáradék fejében örökösévé nevezett, de az azzal járó gondoskodást megvalósító vagy a közös vagyon terhelését tűrő fél méltányos érdekei sem szenvedhetnek csorbát, ezért a megtérítés módszerével kellene eljutni a megfelelő megoldáshoz.

Itt kell említést tenni a *tartási vagy életjáradéki szerződés* kapcsán szerzett tulajdon, illetve más jogosultság kérdéséről.

A két szerződés konstrukciója és célja részben más. Míg az előző esetben az örökhatály, örökösévé nevezte a leendő eltartóját, és az csak akkor kapja meg a hagyatékot, vagy az őt megillető részt, ha az eltartottat élete végéig tartotta. E másik szerződés kapcsán, pedig előre, a szerződéskötéskor szerezheti meg annak a dolognak a tulajdonjogát vagy egyéb jogosultságot, aminek fejében

később a tartást nyújtja. (Kivételt képez a lakásbérleti jog folytatása ellenében nyújtott tartás.)

Szerződő fél a polgári jog szabályai értelmében az, akivel a szerződést kötötték. Így tulajdonos is egyedül ő lenne. Itt azonban a szerzés jogcíme nem öröklés, nem is végintézkedésről van szó, hanem egy olyan polgári jogi szerződésről, amelyben tartás vagy életjáradék fizetési kötelezettség visszerheként jelentkezik a megszerzett *tulajdonjog* vagy *egyéb jog*. Igaz, hogy magát a szerződést a Ptk. szabályai szerint kell megítélni, a jogszerzés szempontjából azonban a házastársak viszonyában a Csjt. azon szabálya lesz az irányadó, miszerint a házastársak osztatlan közös tulajdona mindaz, amit a házassági életközösség ideje alatt akár együttesen, akár külön-külön szereztek. Kivételt csak az képez, amit a Csjt. különvagyonként elfogad. Az pedig, a felsorolt különvagyon körében nem említi a tartás nyújtása vagy életjáradék fejében szerzett vagyont olyan vagyonként, amelynek valamelyik házastárs lenne az egyedüli szerzője. Természetesen a házastársak egymás közötti szerződése különvagyonná teheti az így szerzett vagyont is.

VI.

Rendkívül fontos sokirányú problémát rendez a 30. §, amely kihat a házastársak összes ügyletkötésére. Nevezetesen ez a szakasz a házastársi vagyonközösséghez tartozó vagyontárgyakkal való *rendelkezési* jogról szól. A házastársak külső ügyletkötéseiről, azok *hatályosságáról*, *érvényességéről* (?) valamint a házastársaknak harmadik személyekkel szemben fennálló *vagyoni felelősségéről*, illetve az egymás közötti *felelősség megosztásáról*, amennyiben olyan ügyletet kötnek, amely mindkettőjüket terheli kívülálló féllel szemben. Ez a paragrafus – a jelenlegi formájában – az egyik legnehezebben értelmezhető része a vagyonjogi szabályozásnak. Adódik ez abból is, hogy tömörebb a keltetésénél. *Nem határolja el világosan a különböző helyzeteket*, nem tesz egyértelmű különbséget a hatályosság és az érvényesség között. Míg kellő *garanciát* ad kívül álló *harmadik személynek*, addig kevésbé vagy talán bizonyítási nehézségek miatt egyáltalán nem nyújt védelmet annak *a házastársnak*, aki az ügyletkötésnél nem volt jelen. Az a követelmény pedig, egyenesen a *sorok között bújik meg*, *hogy ingyenes ügylet* csak úgy terhelheti mindkét felet, ha mindketten hozzájárultak ahhoz. Az sem világos, hogy ennek *kifejezett hozzájárulásnak kell-e len-*

nie vagy elég, ha nem tiltakozik. Az „egyetértésével” kitétel ebben a formában meglehetősen homályos.

Véleményem szerint mindenekelőtt *élesen el kell határolni a házassági életközösség fennállása alatt*, a közös vagyon vonatkozásában tett intézkedéseket, valamint a házastársi életközösség megszűnését követően a közös vagyon megosztásáig terjedő időben kötött ügyleteket. Az első esetben természetesen elegendő, sőt szükséges a hozzájárulási vélelem *visszterhes* ügyleteknél. Az is elfogadható, hogy a hozzájárulás bármilyen formában megadható az ügyletkötésnél jelen nem lévő házastárs részéről, ha az életszerű, az adott esetben.

Tehát a *házastársi életközösség fennállása alatt* kötött visszterhes ügylet esetében szükségesnek tartom a *hozzájárulási vélelem létét*. Az ügyleti forgalom megkönnyítése ezt megköveteli. Fontos volna azonban annak egyértelművé tétele, hogy a jelen nem lévő házastárs az ügyletet kötő házastársával szemben azt *megdöntheti*. A jelenlegi szabályozás *csak akkor nem vélelmezi* a hozzájárulást, ha az ügyletkötő harmadik rosszhiszemű volt. Ebből a szabályozásból az következik, hogy ha a kívülálló jóhiszemű volt, a hozzájárulási vélelem érvényesül, és azt nem lehet megdönteni sem vele szemben, sem az ügyletet kötő házastárssal szemben. Ezt a következtetést erősíti a házastársak harmadik személyekkel szembeni vagyoni felelősségének szabályozása is, amely csupán két vonatkozásról rendelkezik:

1. ha a kívülálló *rosszhiszemű* volt és ezért nem lehet vélelmezni a másik házastárs hozzájárulását, akkor csak az ügyletet kötő fél felel a közös vagyonból ráeső résszel és saját külön vagyonával;

2. ha *jóhiszemű* volt a kívülálló, akkor mindkét házastárs felel az ügyletért, azzal a különbséggel, hogy aki nem vett részt az ügyletkötésben, de vélelmezni kell a hozzájárulását „csupán” a közös vagyonból ráeső résszel felel.

Indokolt lenne kimondani, hogy a házastársak *egymás közötti* relációjában a *vélelem megdönthető* és ebben az esetben a vagyonmegosztásnál az ilyen ügyletből folyó kiadást figyelmen kívül kell hagyni. A közös vagyon értékének összegét tehát úgy kellene megállapítani, mintha ezt az ügyletet nem kötötték volna. Könnyen belátható, hogy az *ügyletkötésben részt nem vevő házastárs vagyoniilag mindenképpen hátrányba kerül*, még abban az esetben is amikor elvileg ő egyáltalán nem felel a harmadik személlyel szemben, hiszen az ügyletet kötő házastárs így veszélyeztetheti a közös vagyon felét, vagy ami az övé

abból. Ha a felek továbbra is együtt élnek, akkor a másik fél vagyonát is terhelik a család életvitelének anyagi kihatásai.

A Csjt. 30. § (1) és (2) bek.-ének összevetéséből tudjuk kiolvasni, hogy *ingyenes* ügyletekhez „közös egyetértés” kell, különösen, ha az, a vagyonközösséghez tartozó tárgy elidegenítését vagy általában olyan vagyoni jogi rendelkezést tartalmaz, amely nem a házastárs különvagyonára vonatkozik.

Itt is az a gond, hogy milyen formában kell megjelennie az „egyetértésnek”. A közös vagyont terhelő ingyenes juttatás, kívülálló javára igen érzékenyen érintheti a család vagyoni alapját. Nem nyugtathatja meg magát senki azzal, hogy létezik az ingatlan-nyilvántartás, amelyből esetleg kitérni, hogy nemcsak az a tulajdonos, aki rendelkezett. Köztudott, hogy ott gyakran csak az egyik fél neve szerepel. Vagy legyen az bármilyen ingóság, aminek a nyilvántartása kötelező (közigazgatási okokból – autó, tagsági jogosultság gyakorlása okából nyilvántartott étékpapír, stb.), nem jelenik meg házastársra utaló momentum. Éppen ezért a közös vagyon terhére kötött *ingyenes* ügyleteknél ki kellene mondanani, hogy ezek *érvényességéhez* mindkét fél kifejezett hozzájárulása szükséges a szokásos alkalmi ajándékok mértékét meghaladó értékű ügyleteknél. Az ügyletkötésben közvetlenül részt nem vevő fél részéről legalább teljes bizonyító erejű magánokiratba foglalt meghatalmazására legyen szükség, miután az ő tulajdoni részét is érinti az ügylet.

Mérlegelendő a Ptk. 223. § (1) bekezdése, amely alaki feltételek vonatkozásában, a *meghatalmazásokat* a konkrét ügyletre előírt alaki kellékek, megtartásához köti. Ez számos esetben lehet enyhébb, mint az általam javasolt, de lehet szigorúbb is. A Ptk. rendelkezéseivel, leginkább úgy teremthető összhang, hogyha a házastárs által kötendő ingyenes ügyletkez legalább teljes bizonyító erejű magánokiratba foglalt meghatalmazást kívánna meg a törvény ott, ahol a Ptk. vagy más törvény ennél szigorúbb követelményt nem ír elő.

A házastársi *életközösség megszűnése után fokozott garanciát kell* nyújtani a házastárs részére, és csak akkor lenne helyes az ügyletet érvényesnek tekinteni, ha a jelen nem lévő házastárs *írásbeli* nyilatkozatával járulna hozzá az ügyletkez. A jelenlegi törvényszöveg sem fogadja el – értelmezésem szerint – e tekintetben a pusztá hozzájárulási vélelmet elegendőnek, azonban nem fogalmazza meg világosan, hogy ilyen helyzetben mi a teendő.

Hangsúlyozza a törvény, hogy a házassági életközösség megszűnésétől a közös vagyon megosztásáig terjedő időben is csak a házastársak egyetértésé-

vel lehet a vagyontársasághoz tartozó tárgyakat elidegeníteni, vagy általában olyan vagyoni jogi rendelkezést tenni, amely nem a házastársak különvagyontársaságára vonatkozik, azonban nem rendelkeznek arról, hogy az ez idő alatt megkívánt „egyetértés” milyen formában jelenjen meg. A 30. § (5) bekezdése ugyanis a vagyontársaság fennállása alatt kötött ügyletekre nézve mondja azt, hogy a másik házastárs részéről megkívánt, „hozzájárulás” nincs alakszerűséghez kötve. Ez a szabály – elhelyezéséből következően – szorosan a házastársi életközösség idején kötött, a visszatérő ügyletekre vonatkozó „hozzájárulási vélelem”-hez kapcsolódik. A házastársak éppen a házastársi életközösség megszűnését követően tudnak leginkább visszaélni helyzetükkel, nevezetesen azzal a helyzettel, hogy valamilyen vagyontárgyat birtokukban tartanak, vagy éppen a másik fél távol van. A vagyontársaság megszűnésétől a közös vagyon megosztásáig terjedő időben egyetlen garanciát tudna adni a jogalkotó a gyengébb pozícióban lévő félnek, és pedig azt, hogy ha nem vesz részt közvetlenül az ügyletkötésben, írásbeli hozzájárulását kelljen beszerezni. Az írásbeli hozzájárulás hiányának többféle jogkövetkezménye lehet. Mint jogszabályba ütköző szerződést, egyéb rendelkezést, leginkább a semmisség következményeivel kellene sújtani. Ebben a szituációban ugyanis fontosabb érdek az, hogy ne játsszák ki egymást a házasság felbontására készülő felek, mint a Polgári Törvénykönyvben védett egyéb érdekek. Mégis, ha kívülálló jóhiszemű jogszerző is érintett, akkor a Ptk. fedezetelvonó szerződésekről szóló szabályához hasonló megoldást tartanék helyénvalónak (203. §). Természetesen, ha adott esetben nem alkalmazható a Ptk.-ban meghatározott hozzátartozó fogalom, nincs akadálya olyan személyi kapcsolatok nevesítésének, amelyek mellett a rosszhiszeműség vagy az ingyenesség vélelmezhető lehetne.

Ha a házastársak a vagyoni-elkülönítési megoldást választják a másik fél vagyonnövekményéből való 50 %-os követelési joggal, a vagyoni felelősségük némileg másként alakul. Ez esetben ki-ki önálló jogalany a saját különvagyona és szerzeménye tekintetében. Ilyen vagyoni jogi rend mellett nem feltételezhető a hozzájárulás a másik fél részéről, tehát nem lenne hozzájárulási vélelem, de ha erről az ügyletről tudomása volt a másik házastársnak vagy az ő érdekeit is szolgálta egyszerű kezesként felelhetne házastársa ügyletkötéséért. Ehhez a szabályrendszerhez társulhatna – itt már általános rendelkezésként –, hogy aki olyan ügyletet köt, amivel a másik házastársnak kárt okoz, köteles azt megtér-

riteni. *Ha saját vagyonát (különvagyon és szerzemény) szándékosan apasztja, úgy kell közöttük elosztani szerzeményt, mintha ezt nem tette volna.*

VII.

Számos vitát kiváltott társadalmi viszony az *élettársi kapcsolat*.

Jogalkotási munkálatok során többször is felmerült az igény a szabályozását illetően. Így a családjogi törvénynek már a 1974. évi módosításakor, a Polgári Törvénykönyv 1977. évi kodifikációs munkálatai folyamán is. Más vonatkozásban a 14/1995. (III. 13.) AB határozat eredményeként az 1996. évi XLII. tv.-nyel történt Ptk. módosítás során, és jelenleg is. A bírónak döntenie kell akkor is, ha nincs jogi norma az adott esetre. Igyekszik ezért megkeresni azt a hasonló tényállást, amelyiket a jog, szabályoz, és erre építve – figyelembe véve a jogrendszer egészének és az adott jogágnak az alapelveit – hozza meg ítéletét. Melyik a hasonló tényállás? A dilemma elmélyítése érdekében hadd idézzem az élettársi kapcsolat néhány minősítését. Az élettársi kapcsolatot a régi bírói gyakorlatban „vadházasságnak”, „ágyasságnak” nevezték. Az 1945 előtti magyar joggyakorlat szűk körben elismerte az ágyastársnak nevezett nő munkáját, és ezért díjat ítélt meg részére: közös vagyon viszont csak akkor keletkezett, ha ahhoz mindkét fél hozzájárult saját keresetével vagy vagyonával.

Későbbi vélemények: „Élettársi viszony alatt egy férfinak és egy nőnek házasságon kívüli együttélését, életközösségét értjük.” „... nem egyszerűen nemi viszony, hanem több annál, ... lényegében, a házassági életközösséggel azonos, ... lényeges különbség, a házassági kötelék hiányában jelentkezik.” „Az élettársi viszony nem létesít családi vagy rokoni kapcsolatot.”¹⁵ Ellenkező álláspont: „Ha az élettársak házastársak módjára, de házasságkötés nélkül tartós együttélést folytatnak, s az együttélés során közösen gazdálkodnak, s ebből a tartós élettársi együttélésből gyermek vagy gyermekek születnek, igenis létrejön a családi kapcsolat.”¹⁶ Így folytatódik az ellentétes álláspontok sora: „A szocialista társadalom nem fordul el azzal a képmutató elítéléssel a házasságon kívüli tartós kapcsolatoktól sem, amint a kapitalista joggyakorlat tette.” „A házasságon kívüli együttélés a szocialista társadalmi erkölcsökkel ellentétes jelenség.” (Kiemelések tőlem)

„Az élettársi viszony családjogi kapcsolatot nem létesít” – mondja a Legfelsőbb Bíróság 103. sz. Polgári Kollégiumi Állásfoglalása. Némileg másként hangzik a 94. PK megállapítása: „Családi jellegű társadalmi viszonyok ... nem-

csak házastársak és vérrokonok, hanem olyan különmű személyek között is fennállhatnak, akik házastársak módjára, és házasságkötés nélkül élnek együtt.” Majd később: „ az élettársak között tulajdonképpen szerződés van, amely leginkább a polgári jogi társasághoz hasonlít.”¹⁷ Így találta ezt a jogalkotó a Ptk. 1977. évi módosítása során, amikor az 578. §-t beiktatta a polgári jogi társaságok speciális változataként. Ez az élettársak vagyoni helyzetét szabályozó szakasz volt akkor, „ A közös háztartásban élők vagyoni viszonyai „ címmel.

Napjainkra hozzátételezen 170 olyan hatályos jogszabály van jogrendszerünkben, amely az élettársat (élettársi kapcsolatot) említi. Valamilyen jogosultsággal vagy kötelezettséggel ruházza fel, az élettársat, jogilag releváns ténynek tekinti ezt a kapcsolatot s következményt fűz hozzá. E jogszabályok nagyobb részére az a jellemző, hogy *az adott viszonylatban az élettársat a házastárs pozíciójába emelik*. A teljesség igénye nélkül a függelék bemutat néhány fontosabb jogszabályt.

Mindezekből egy dolog szűrhető le csupán, és pedig az, hogy élettársi kapcsolatnak a külön jogszabályok egy férfi és egy nő közötti tartós, folyamatos életközösséget ismerik el, amely érzelmi és gazdasági közösséget jelent éppen úgy, mint a házasság. A Ptk. alkotmánybírói határozat alapján történt módosítása, bár mellőzi a „nő és férfi” kitételt, de lehetővé teszi, hogy a sajátos életviszonyokból adódóan más jogszabály így határozza meg adott esetben az élettársi kapcsolatot. (685/A. §)

Nem kívánok azzal a kérdéssel foglalkozni, hogy miért keletkeznek nálunk élettársi kapcsolatok házasság helyett.¹⁸ Hazánkban korábban nem a legfiatalabb családalapítók választották ezt a megoldást, mint a nyugati országok egy részében, hanem sokkal inkább azok, akik korábban már házasságban éltek. Semmiképpen nem lehet úgy leegyszerűsíteni a kérdést, hogy aki komolyan gondolja a családalapítást, az házasságot köt, aki pedig nem, az élettársi kapcsolatot létesít.

Lehet felhozni érveket az élettársi kapcsolat ellen, de mellette is. A jogi szabályozás szempontjából döntő momentumnak érzem részben azt, hogy társadalmunk és így jogrendszerünk sem zárja ki azt a lehetőséget, hogy az emberek ebben a formában keressék az egyéni boldogulás útját, másrészt, hogy léteznek ezek a kapcsolatok. Ha pedig ez így van, akkor jogilag is rendezni kell a lényegesebb kérdéseket, mert nem volna méltányos és emberi teljesen maguk-

ra hagyni vitáikkal, problémáikkal az élettársakat még akkor sem, ha annak idején könnyelműségből vagy éppen szándékosan nem kötöttek házasságot. Tulajdonképpen jogunk nem is tette ezt, hiszen például már a dolgozók egységes társadalombiztosítási nyugdíjáról szóló 1951. évi 30. sz. tvr. elismerte az *élettárs (nő) özvegyi nyugdíját*, ha a férfivel annak halálát megelőzően legalább egy éven át együtt élt, az együttélésből gyermek származott, és a férfit az apaságot elismerte vagy azt bíróság jogerősen megállapította. Az özvegyi nyugdíjat 10 év együttélés igazolása után akkor is megkapta az élettárs, ha gyermek nem származott a kapcsolatból. 1997. évi LXXXI. tv. ma is hasonlóan rendelkezik.

Bíróságaink az 1950-es évek elején a Csjt. hatályba lépése előtt állapítottak meg *tartásdíjat* is az élettárs javára, különösen, ha a kapcsolat már hosszú ideje fennállott, abból gyermek is származott, és éppen családi kötelezettségek teljesítése miatt az élettárs, kereső foglalkozást vállalni nem tudott. Sőt amint ezt Bajori Pál megemlíti: A Csjt. hatályba lépése után is találkozott egy olyan ítélettel, amely tartásdíjat állapított meg az élettárs javára, amikor is az őt elhagyó élettárs a korábban 3 évig önként folyósított tartásdíj fizetését később megtagadta. A járásbíróság ezt a magatartást indokolatlannak találta.

Sorolhatnánk, főleg társadalombiztosítási vonatkozásban azokat a hatályos szabályokat, amelyek elsősorban *családvédelmi indítékok* alapján az élettársi kapcsolatok sajátosságainak megfelelően elismerik ezt a formát (özvegyi nyugdíj, özvegyi járadék az élettárs javára, házastársi pótlék az élettárs után, családi pótlék az élettársak háztartásában levő gyermekek után). A szabályok egy része azonos a házastársra vonatkozó szabállyal, pl. a házastársi pótlék ugyanolyan feltételek mellett jár, csupán az szükséges, hogy az élettársi kapcsolat egy éve megszakítatlanul fennálljon. A családi pótlékra való jogosultság szabályai teljesen azonosak, mivel az a döntő, hogy kinek a háztartásában van a gyermek. Mindkét munkavállaló jogosultsága esetén azonosan rendezték azt, hogy kinek a jogán jár a családi pótlék, akár házastársakról, akár élettársakról van szó.

Szociális juttatások szempontjából nem tekinthető egyedülállónak – helyesen – az, akinek élettársa van, ugyanakkor mindazokban az esetekben, amikor a házasságban élő egyedülállónak tekintendő, az élettárs is egyedülállónak minősül.

Találkozunk az élettársi kapcsolat kifejezett említésével a többi jogágban is, általában azokban a jogviszonyokban, amelyekben különös jelentősége van va-

lamilyen szempontból a házastársi vagy ahhoz hasonló, illetve egyéb családi kapcsolatnak.

Pl. hozzátartozónak, tekinti az élettársat a polgári jog, a büntetőjog.

Sorolhatnánk a példákat a végrehajtási és értelmező jellegű alacsonyabb jogforrásokból is, amelyeknek célja általában az, hogy nagyjából azonos jogkövetkezmények fűződjenek két ember tartósan bizonyuló egymást segítő életközösségéhez, akár házasságról, akár élettársi kapcsolatról van szó.

Ahhoz, hogy egy társadalmi viszony, tényleges helyzet, jogviszonnyá legyen, fontos tudni tartalmi sajátosságait és azt, hogy a társadalomnak mennyiben fűződik érdeke a szabályozáshoz. Az ember személyhez fűződő – a jog által már körülhatárolt jogosultságait is figyelembe véve – kérdés milyen mélységig nyúlhat bele a jogalkotó, ezekbe a viszonyokba?

A házasság jogintézmény. A házastársak szabad akaratukból hozzák létre. A létrejövetelét követően egy sor joghatás fűződik hozzá, amin nem változtathatnak a felek. Az 1986. évi IV. tv. hatályba lépése óta, a vagyoni jogi vonatkozásokat illetően, viszont szinte teljes szabadságot kaptak a kérdés rendezésére. Más vonatkozásban maradtak az idők folyamán kialakult szabályok.

A Központi Statisztikai Hivatal (Mikrocelzus 1996. Az élettársi kapcsolatban élők adatai Budapest, 1998.) élettársi kapcsolatokról végzett vizsgálatai a következőket állapította meg:

Az élettársi kapcsolatok számbavételére Magyarországon első ízben az 1970. évi népszámlálás alkalmával került sor. Az akkori 62 ezer ilyen párkapcsolat – a családoknak mindössze 2 százaléka – a következő húsz év alatt megkétszereződött 1996-ra, számuk közel 180 ezerre emelkedett. Jelenleg a párkapcsolatok több mint 7 százaléka alapul élettársi kapcsolaton, az összes családon belüli részesedésük, meghaladja a 6 százalékot. Az 1980-as évek második felében az élettársi kapcsolatok száma több mint egyharmadával, az azt követő periódusban, még ennél is jelentősebben nőtt. Ez *éves átlagban* mindkét időszakban mintegy 7 százalékpontos növekedést jelent, vagyis az élettársi kapcsolatok számának *növekedési üteme a nyolcvanas évek közepe óta nem változott.*

A kilencvenes évek elején az élettársi kapcsolatban a legtöbb pár elváltakból állt, (28 százalék) legritkábban pedig, házasok éltek együtt (3 százalék). 1996-ra a legelterjedtebb (34 százalék), a nőtlen-hajadon kapcsolat lett.

1990. óta a házasságban még soha nem élt élettársak aránya mind a nők, mind a férfiak között jelentősen megemelkedett: 1990-ben az élettárs nőknek

26, 1996-ban 44 százaléka volt hajadon, s még ennél is magasabb a nőtlenek részesedése a férfi élettársak között: hányaduk hat év alatt 17 százalékpontos emelkedéssel 51 százalékra nőtt. A nőtlenek, és a hajadonok arányának az emelkedése összefüggésben van azzal, hogy hazánkban is egyre több fiatal választja házasságkötés helyett az élettársi kapcsolatot. Jelenleg a nő élettársaknak mindössze 7 a férfiaknak, 6 százaléka házas s ugyanilyen arányban találhatók a férfiak között özvegyek is.

Az előbbiekből az következik, hogy a *vagyoni viszonyok rendezése terén adott engedmény* nem befolyásolta a növekvő tendenciát, *nem eredményezte a házasságok számának növekedését*. Nem ez az, az ok, ami miatt nem kötnek házasságot a felek. Nehéz megtalálni annak valós okát, ami miatt a házasságkötést sokan mellőzik. Bár egyre tágul az a szabályozási kör, ahol az élettársi kapcsolat a házassághoz hasonul, mégsem lenne helyes teljes egészében házassági joghatásokat fűzni hozzá, mert azt maguk az érintettek nem akarják.

A társadalom számára legfontosabb annak a lehetőségnek a védelmezése, hogy ezek a kapcsolatok *családot alapíthatnak*, belőle *gyermek*ek születhetnek. Tulajdonképpen ez utóbbi mozzanat az, ami valóban *kiemelt védelmet érdemel* mindenképpen. A családi jog szempontjából erre kell figyelemmel lenni. E lehetőség miatt a jogalkotónak erősíteni kell ezeket a kapcsolatokat, és *ha ezt elősegíti a vagyoni jogi szerződés kötése* arra érdemes szabályozással felhívni a figyelmet. A Ptk. diszpozitivitása, típus kényszer hiánya miatt is, ilyen szerződés kötése egyébként is lehetséges lett volna.

Ami az ilyen szerződések formáját illeti, a *házastársak szerződésénél leírt alaki követelmények megtartását* javaslom ugyanazon indokok alapján. Egyéb érvényességi kellékre nézve szintén ki kell mondani, hogy csak *személyesen* köthető ez a szerződés. *Kiskorúak* esetében a szerződéskötés lehetőségét egyértelműen *ki kell zárni*. Korlátozottan cselekvőképes nagykorúaknál ugyanazon megoldások közül kellene választani, amit a házastársak ügyleteinél javasoltam. Ki kell mondani, hogy *fennálló házastársi életközösség mellett valamint létező élettársi közösség mellett más személlyel ilyen szerződés nem köthető*.

FÜGGELÉK

1. A családok támogatásáról szóló 1998. évi LXXXIV. tv. 13. §-a a nevelési ellátás összegének a megállapításánál egyedülállónak kell tekinteni azt a szülőt, ... akinek férje, *élettársa*, sorkatonai szolgálatot teljesít, aki saját maga vagy házastársa, *élettársa* közoktatási intézmény tanulója ...

2. A büntetőeljárásról rendelkező 1998. évi XIX. tv. 51. § (39) bekezdése szerint, ha a sértett a büntetőeljárás megindítása előtt, akár azt követően meghal, helyébe ... házastársa, *élettársa* ... léphet.

3. Az egészségügyről rendelkező 1997. évi CLIV. tv. több tekintetben is, azonos jogi helyzetbe hozza az élettársat és a házastársat. Kiemelendő, hogy a 3. § r. pontja az élettársat a tv. szempontjából, közeli hozzátartozónak tekinti.

a) Ha a beteg cselekvőképtelen és nincsen, aki nevében nyilatkozatot tegyen, akkor a beleegyezés vagy elfogadás kérdésében a beteggel közös háztartásban élő házastársa, *élettársa* jogosult.

b) a beteg életében és halálát követően a beteg házastársa ... *élettársa* jogosult az egészségügyi adat megismerésére.

c) Reprodukciós eljárás házastársaknál vagy különmemű *élettársi* kapcsolatban álló személyeknél végezhető el.

4. A társadalombiztosítás ellátásaira és a magánnyugdíjra jogosultakról, valamint e szolgáltatások fedezetéről szóló 1997. évi LXXX. tv. 16. §-a szerint a biztosított közeli hozzátartozója és *élettársa* egészségügyi szolgáltatásra jogosult, ha egyéb feltételeknek megfelel.

5. A Kiváló és Érdemes Művészi járadékról rendelkező 1997. évi XCVII. tv. 2. §-a szerint „a kitüntető cím jogosultjának özvegye a járadék fele részének megfelelő özvegyi járadékra jogosult, feltéve, hogy magyar állampolgár, Magyarországon lakóhellyel rendelkezik, és a rá irányadó öregségi nyugdíjkorhatárt elérte, továbbá a kitüntető cím jogosultjával halálakor, annak házastársaként vagy *élettársaként* közös háztartásban élt”

6. A kötelező egészségbiztosítási ellátásairól szóló 1997. évi LXXXIII. tv. végrehajtására kiadott 217/1997. (XII. 1.) Korm. rendelet, 27. §-a egyedülállónak tekinti a házastársától külön élő, de nem tekinti annak azt a személyt, akinek *élettársa* van. Ennek megfelelően a különváltan élő szülő beteg gyermeke

ápolására a gyermek életkorának függvényében kétszer annyi táppénzes napra tarthat igényt, mint az a személy, akinek élettársa van.

7. A társadalombiztosítási nyugellátásról rendelkező 1997. évi LXXXI. tv. 4. § (1) bekezdés e) pontja az *élettárs* részére is biztosít özvegyi nyugdíjat abban az esetben, ha az élettárs a nyugdíjra jogosulttal annak halálát megelőzően egy évig megszakítás nélkül együtt élt és gyermekük született, vagy megszakítás nélkül tíz év óta együtt élt. Ebben az esetben az élettárs özvegyi nyugdíja azonos a házastárs özvegyi nyugdíjával.

Ugyanezen jogszabály 54. § (1) bekezdése szerint árvaellátásra jogosult az a gyermek, aki házasságban vagy *élettársi közösségben* együtt élők háztartásában nevelkedett, ha az egyéb feltételeknek megfelel.

8. A gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. tv. 19. § (4) bekezdése a gyermek neveléséhez igényelt támogatás odaítélésénél figyelembe kell venni a közeli hozzátartozó és az élettárs jövedelmét is.

9. A polgári szolgálatról rendelkező 1997. évi XXI. tv. 14. §-a szerint a szolgálat megkezdésének elhalasztását lehet kérni, ha a polgári szolgálatra jogosult és a vele közös háztartásban élő beteg, állandó ápolásra szoruló ... *feleségét* vagy *élettársát* egyedül tartja el.

10. A fegyveres szervek hivatásos állományú tagjainak szolgálati viszonyáról rendelkező, 1996. évi XLIII. tv. szerint, ha a szolgálati viszony a hivatásos állomány tagjának halála miatt szűnt meg a (3) bekezdés alapján járó jubileumi jutalmat özvegyének, *élettársának*, ennek hiányában örököseinek kell kifizetni. Ez a rendelkezés a Ptk. öröklési jogi rendelkezéseivel nincsen összhangban nem csak az élettárs tekintetében, hanem a házastárs vonatkozásában sem.

Ugyanezen törvény 187. § (1) bekezdése szerint, ha a hivatásos állomány tagja, vagy a hivatásos állományból nyugdíjba vonult személy meghal, akkor özvegyének, *élettársának* özvegyi nyugdíj jár. A tv. 187. § (3) bekezdés szerint a hivatásos állományból nyugdíjba helyezett személy halála esetén házastársa jogosult a lakhatási támogatás igénybevételére. Az *élettárs* is gyakorolhatja ezt a jogot, ha az együttélésből gyermek született, vagy a halált megelőzően legalább öt évig megszakítás nélkül együtt éltek.

11. A rádiózásról és televíziózásról rendelkező 1996. évi I. tv. 81. §-a szerint mentes az előfizetési díj fizetése alól az önálló háztartásban élő házaspár, illetve *élettársak*, ha az egyikük hetven, a másikuk hatvan éven felüli.

12. A honvédelemről szóló 1993. évi CX. tv. 145. § (2) bekezdése szerint családi segélyre jogosult a bevonult felesége ... *élettársa*, ha az együttélésből gyermeke van.

13. Az állampolgári jogok Országgyűlési biztosáról rendelkező 1993. évi LIX. tv. 18. § (9) bekezdése szerint a válaszadást illetve a nyilatkozattételt megtagadhatja az a személy, akit az országgyűlési biztos eljárásának alapját képező beadvány érint, illetve annak a Pp. 13. § (2) bekezdés szerinti hozzátartozója vagy *élettársa*

14. A közalkalmazottak jogállásáról szóló 1992. évi XXIII. tv. 32. § (1) bekezdés a) pontja szerint a közalkalmazotti jogviszony csak különösen indokolt esetben szüntethető meg felmentéssel, ha a közalkalmazott házastársa, *élettársa* nem rendelkezik önálló jövedelemmel és legalább három eltartott, gyermeke van.

15. A munka törvénykönyvéről rendelkező 1992. évi XXII. tv. 140. § (1) bekezdése szerint a munkavállalónak kérelmére egy évig terjedő fizetés nélküli szabadságot kell engedélyezni, ha magánérőből a saját részére lakást épít. A fizetés nélküli szabadságot az építési engedélyben megnevezett személy, vagy helyette a vele együtt élő házastársa, *élettársa* igényelheti.

16. A gépjárműadóról rendelkező 1991. évi LXXXII. tv. 18. §-a szerint gépjárműve után adókedvezményben részesül az, az adóalany, aki a vele legalább egy éve közös háztartásban élő súlyos mozgáskorlátozott *élettársa* rendszeres szállításáról gondoskodik.

17. Az adózás rendjéről szóló 1990. évi XCI. tv. 45. § (1) bekezdés b) pontja az adóhatóság számára lehetővé teszi, hogy az adózó házastársi, *élettársi* vagyontársaságához tartozó vagyontárgyak jellemzőit vizsgálja abból a szempontból, hogy megállapítsa az adózó valódi jövedelmét.

18. Az országgyűlési képviselő jogállásáról rendelkező 1990. évi LV. tv. 19. § (1) bekezdése szerint az országgyűlési képviselő megválasztását követően harminc napon belül és képviselői megbízásának megszűntét követő ugyanennyi időn belül köteles az Országgyűlés elnökével közölni házastársa, *élettársa* vagyoni nyilatkozatát.

19. Az egyéni vállalkozásról rendelkező 1990. évi V. tv. 10. § (2) bekezdése lehetővé teszi, hogy – többek között – az egyéni vállalkozó az *élettársát* bedolgozó családtagként alkalmazza.

20. A központi közigazgatás integrált üdültetési rendszerének kialakításáról szóló 129/1999. (VIII. 24.) Korm. rend. az üdültetési lehetőség igénybevétele szempontjából hozzátartozónak minősíti az *élettársat*.

21. A családok támogatásáról rendelkező 1998. évi LXXXIV. tv. végrehajtása tárgyában megjelent 223/1998. (XII.30.) Korm. rend. szerint, a támogatás igénybevétele lehetősége és mértéke szempontjából a házastársat és az *élettársat* azonos szinten kezeli. Pl. egyedülállónak tekinti, ha férje, *élettársa* sorkatonai szolgálatot teljesít.

22. A közforgalmú személyszállítási utazási kedvezményekről rendelkező 287/1997. (XII.29.) Korm. rend. 4. § (5) bekezdése szerint a kedvezményre jogosult személy, az őt megillető kedvezményt, házastársával, *élettársával* megoszthatja, illetve a házastárs, *élettárs* önálló utazás esetén is azt igénybe veheti.

23. Az állami vezetői juttatások jogosultsági feltételeinek megállapításáról szóló 131/1997. (VII.24.) Korm. rend. 4. §-a szerint a jogosultság megállapításánál a házastárs, *élettárs* lakásvizonyait is figyelembe kell venni.

24. A Magyar Tudományos Akadémia hazai tagjai és a Magyar Tudományos Akadémia Doktora címmel rendelkező személyek tiszteletdíjáról, illetve az akadémikus elhalálozása esetén megállapítható hozzátartozói ellátásokról rendelkező 4/1995. (I.20.) Korm. rend. 1 §-a, a jogszabály hatályát kiterjeszti az elhunyt akadémikus házastársára, *élettársára* és ennek megfelelően az akadémikus részére folyósított tiszteletdíj után ideiglenes özvegyi ellátást kaphat az elhunyt akadémikus házastársa, elvált házastársa és *élettársa*.

Az élettársi kapcsolatok nyugat- és észak-európai elterjedtségével összefüggésben az EUROSTAT, az Európai Unió statisztikai szervezete rendszeres adatközléseket és elemzéseket jelentet meg az élettársi kapcsolatok számáról, arányáról és összetételéről. 1994. elején az Európai Unió 12 tagállamának átlagában az élettársi kapcsolatok aránya az összes családon belül 8 százalék volt, szemben a két évvel későbbi 7 százalékos magyarországiával. Részesedésük az akkori 12 tagállam közül Dániában volt a legmagasabb (24 százalék), de meghaladta az egytizedes arányt Franciaországban is (14 százalék), elérte Belgiumban és az Egyesült Királyságban, illetve megközelítette Luxemburgban (9 százalék). Nem sokkal marad el ettől a németországi arány (8 százalék) sem.¹⁹

JEGYZETEK

1 Szakértői Javaslat az új Polgári Törvénykönyv tervezetéhez; Szerkesztő: *Vékás Lajos*; Complex Wolter Kluwer csoport, a Complex Jogi és Üzleti Kiadó az 1795-ben alapított Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesületének tagja; Budapest, 2008.

2 Szakértői Javaslat, 54.p.

3 *Szladits Károly*: Az új családjogi törvény bemutatása és méltatása; A magyar Tudományos Akadémia Társadalmi – Történeti Tudományok Osztályának Közleményei II. kötet, 1952. 1- 2.

Bacsó Ferenc: Házassági jogunk az új családjogi kódex és az új polgári perrendtartás tükrében; Jogtudományi Közöny, 1952. jan.

Oroszi Ferenc: A házassági vagyonszövetség intézménye új törvényünkben és szembenállása a közszervezet intézményével – In: A magyar családi jog főbb kérdései az Állam- és Jogtudományi Intézet Tudományos Könyvtára, 6. sz., szerk.: *Vass Tibor – Papp Tibor*, Jogi és Államigazgatási Könyv- és Folyóirat Kiadó, Budapest, 1953. 107–133. o.

Böszörményi-Nagy Emil: Hozzászólás a házastársak vagyonszövetségének kérdésében kialakult Vitához; Jogtudományi Közöny, 1954. 1-2. sz.

Nizsalovszky Endre: Családi jog; ELTE Állam- és Jogtudományi Kar jegyzete, kézirat, 1953. Felsőoktatási Jegyzetellátó Vállalat, Budapest, 1955.

Böszörményi-Nagy Emil: Kötelmi jogszövetség a házastársak között; Magyar Jog, 1957. jun.

Kauser Lipót: Hozzászólás a házassági vagyonszövetség lényegesebb problémáihoz; Studia Juridica Auctoritate Universitatis Pécs Publicata, Tankönyvkiadó, Budapest, 1958.

4 *Kauser Lipót*: Hozzászólás a házassági vagyonszövetség lényegesebb problémáihoz Studia Juridica Auctoritate Universitatis Pécs Publicata, Tankönyvkiadó, Budapest, 1958. 3. p.

5 *Szigligeti Viktor*: Házassági Vagyonszövetség; Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1959. 211–216. o..

Nizsalovszky Endre: A szerzői jog öröklése és a Ptk. tervezete; Magyar Jog, 1958. jun. sz. 167–172. o.

6 Weiss Emília: Az új Polgári Törvénykönyv és a családjogi viszonyok szabályozása; Polgári jogi Kodifikáció c. folyóirat, 2000. évi 2. sz. 4–13. o.

Kőrös András: A Ptk. és a családjog kapcsolata – a gyakorló jogász szemével; Polgári jogi Kodifikáció c. folyóirat, 1999. évi 1. szám 3–9. o., 1999. évi 2. sz. 3–6. o..

Csiky Ottó: Házassági vagyoni jog – In: Csiky Ottó – Filó Erika: Családjog I. Istitutiones Juris Janus Pannonius Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Kiadása, Pécs, 1995. 70. o.

7 Vékás Lajos: Indító tézisek a polgári jog átfogó reformjához Polgári jogi Kodifikáció c. folyóirat, 1999. évi 2. sz. 3–6. o. HVG-ORAC Kiadó, Budapest

8 Nizsalovszky Endre: A család jogi rendjének alapjai; Akadémiai Kiadó, Budapest, 1963., 154. o.

A házassági vagyoni jogi rendszerek változatosságára l. pl: Zoltán Ödön: Házassági vagyoni jogi rendszerünk a nemzetközi összehasonlítás tükrében; Magyar Jog, 1981. évi 1. sz. 22–38. o.

9 Hartai László: Házassági vagyoni jogunk jellege és fejlődésének néhány tendenciája; Jogtudományi Közlöny, 1980. évi 7. sz. 421–428. o.

A feleség, öröklés útján történő részesedését l. Weiss Emília: A túlélő házastárs öröklési jogi jogállása, történeti kialakulásában és tendenciáiban; Akadémiai Kiadó, Budapest, 1984. Különösen 90–133. o.

10 A szerzeményi közösség rövid összefoglalását l.: Szigligeti Viktor: a házastársak jogai és kötelességei; In: A Családjogi törvény – Összeállították, és magyarázatokat írták – Bacsó Jenő, Rády Géza, Szigligeti Viktor, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1955. 123–124, 134–125. o.

Az ún. értéktöbbleti elv kifejtésére l. pl.: Kőrös Andrásnak a Csjt. 27–28. §-okhoz fűzött magyarázatát. In: A családjog kézikönyve – Szerk.: Kőrös András, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 1995., 120–122. o.

11 L. pl. Fodor Ármin: Hozomány – In: Magyar Magánjog IV. kötet szerk.: Fodor Ármin, Singer és Wolfner Kiadása, Budapest, 504–534. o.

A hozomány intézményének újraélesztéséről ír – korszerűsített elvek alapján: Jobbágyi Gábor: Oktalanul eltüntetett jogintézmények; eljegyzés és hozomány c. cikkében, Jogtudományi Közlöny, 1996. évi 6. sz. 245–250. o.

12 Almási Antal: Házassági jog; Magyar Magánjog II. kötet Családi jog szerk.: Szladits Károly, Grill Károly Könyvkiadó Vállalata, Budapest, 1940., 274. o.

13 *Jancsó György*: A közszerzemény jogi természete; Magyar Magánjog szerk.: Fodor Ármin, Singer és Wolfner Kiadása; Budapest; 612 – 639. o.

14 *Szűcs Gábor*. A házastárs felelősségének formája és mértéke a másik házastárs gazdasági tevékenységéből eredő kötelezettségekért; Magyar jog, 1998. évi 2. sz. 91–92. o.

15 *Bajori Pál*: Az élettárs és az élettársi viszony a polgári ítélkezésben; Magyar jog, 1959. 7. sz. 209. o.

16 *Rakvács József*: Az élettársi viszony és az ebből keletkező vagyoni viták rendezése; Magyar Jog, 1969. évi 3. sz. 160–163. o. Az élettársak lakáshasználati vitája; Jogtudományi Közlöny, 1965. évi 5. sz. 207– 212. o.

Nizsalovszky Endre: A család jogi rendjének alapjai; Akadémiai Kiadó Budapest, 1963.. 67–72. o.

17 L.: *Csiky Ottó*: A modern házasság problémái; Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1965. 49.o. Polgári, Gazdasági és Munkaügyi elvi Határozatok. A Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bíróságának irányelvei, elvi döntései és állásfoglalásai; Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1976. 224–227. 237o.

18 A nyugati országokban a 70-es évek elején hirtelen és jelentős mértékű változás következett be a család élet formáiban. Megszaporodtak a házasságon kívüli együttélés különböző változatai ésezzel együtt jelentősen változott ezeknek a kapcsolatoknak a társadalmi megítélése is. Ezekben az országokban eleinte a legfiatalabbak tekintettek el a hagyományos formától, majd pedig a középkorúak körében is számottevő méreteket öltött a házasságon kívüli együttélés. L. pl.:

Cseh-Szombathy László: Családszociológiai előadások és viták; Szociológia, 1975. évi 1. sz. 31–35. o. (Rövid beszámoló az 1974-ben, Torontóban megtartott Szociológiai Világkongresszus Családszociológiai ülésén elhangzottakról.)

19 The Household Pane. Newsletter, EGKS-EG-EAG, Brussels-Luxembourg, 3/1996.

